

“Ey iman edenler! Allah’ın ve elçisinin önüne geçmeyin, Allah’a karşı gelmekten sakının! Muhakkak ki Allah her şeyi işitir, her şeyi bilir. Ey iman edenler! Seslerinizi Peygamber’in sesinin üzerine çıkarmayın; birbrinize adınızla seslendiğiniz gibi Allah’ın elçisine de (adıyla) seslenmeyin! Aksi halde, amelleriniz boşa gider de siz farkında bile olamazsınız! Allah’ın elçisinin yanında (saygıdan dolayı) seslerini kısıyanlar, Allah’ın takva sebebiyle kalplerini sınıdığı kimselerdir; onlar için mağfiret ve büyük bir mükâfat vardır.”

(Hucurat, 49/1-3)

C. Hz. PEYGAMBER İLE İLİŞKİLERDE ÂDÂB

Peygamberler ve Peygamberimiz Hz. Muhammed hakkında yapmış olduğumuz bu hasbihalden sonra şimdi biz, yüce Allah’ın, Hz. Peygamber ile ilişkilerinde Müslümanların uymalarını önemle tavsiye ettiği muâşeret esaslarını Kur’an-ı Kerim’den tesbit edip aynı doğrultudaki hadislerle birlikte açıklamaya geçebiliriz. İlk olarak da Hucurat suresinin ilk beş âyetiyle konuya başlamak istiyoruz.

Nakledildiğine göre, Temimoğulları’ndan bir grup Hz. Peygamber’e gelmiş, dinle, diyanetle ilgili önemli bilgileri almışlar ve ayrılacakları zaman da ondan aralarından birini kendilerine emir tayin etmesini istemişlerdi.

Henüz Rasûlullah fikrini beyan etmeden orada bulunan Hz. Ebû Bekir, Ka’ka’ b. Ma’bed’in onlara emir tayin edilmesini söyledi. Hz. Ömer de Akra’ b. Hâbis’in onlara emir olmasını teklif etti. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer’e: *“Sen sırf benim hilâfıma olsun diye bu teklifi getirdin!”* deyince; Hz. Ömer: *“Ben bu sözü sana muhâlefet kastıyla söylemedim.”* dediyse de Hz. Ebû Bekir onun bu mazeretini kabul etmedi. Derken, aralarında niza tutuştular; Rasûlullah’ın yanlarında bulunmasına rağmen, daha önceki âdetleri-

nin hilafına, seslerini yükseltti ve tartıştılar. Bu ve benzeri edebe muğayir davranışlar ve hadiseler üzerine şu ayetler indirilmiştir:¹

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْدِمُوا بَيْنَ يَدَيْ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ . يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ وَلَا تَجْهَرُوا لَهُ بِالْقَوْلِ كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ أَن تَحْبَطَ أَعْمَالُكُمْ وَأَنتُمْ لَا تَشْعُرُونَ . إِنَّ الَّذِينَ يَعْضُونَ أَصْوَاتَهُمْ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ أُولَئِكَ الَّذِينَ امْتَحَنَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ لِلتَّقْوَى لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ عَظِيمٌ . إِنَّ الَّذِينَ يُنَادُونَكَ مِنْ وَرَاءِ الْحُجُرَاتِ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ . وَلَوْ أَنَّهُمْ صَبَرُوا حَتَّى تَخْرُجَ إِلَيْهِمْ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ .

“Ey iman edenler! Allah’ın ve elçisinin önüne geçmeyin, Allah’a karşı gelmekten sakının! Muhakkak ki Allah her şeyi işitir, her şeyi bilir.

Ey iman edenler! Seslerinizi Peygamber’in sesinin üzerine çıkarmayın; birbrinize adınızla seslendiğiniz gibi Allah’ın elçisine de (adıyla) seslenmeyin! Aksi halde, amelleriniz boşa gider de siz farkında bile olamazsınız!

Allah’ın elçisinin yanında (saygıdan dolayı) seslerini kısarlar, Allah’ın takva sebebiyle kalplerini sinadığı kimselerdir; onlar için mağfi-ret ve büyük bir mükâfat vardır.

Sana, (hanımlarının odaların(ın) dışından seslenenlerden çoğunun aklı ermiyor!

Oysa onlar, sen yanlarına çıkıncaya kadar sabretselerdi kendileri için daha iyi olurdu. Kuşkusuz, Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhametlidir.”²

Ayetlerin mealinden ve nüzul sebebinden de anlaşılacağı üzere, Yüce Allah, bu ayetlerde, ahlâkın nezâket ve letafet ifade eden biçimsel yönünü teşkil eden âdâptan; özellikle sahabenin Hz. Peygamber’e karşı göstermeleri gereken saygı ve nezaket kurallarından bir kısmını talim etmektedir. Hem de yaşanan âdâba aykırı iki durum üzerinden ve uyarı üslubuyla...

Şimdi biz, emir ve nehiy kipleriyle getirilen bu edeb kurallarını teker teker ele alıp uygun alt başlıklar altında açıklamaya çalışacağız.

¹ Buhârî, Meğazi, 8; Tefsir, 49/1, 2; Kurtubî, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, XVII/302

² Hucurat, 49/1-5.

1. Allah'ın ve Elçisinin Önüne Geçilmez

Yüce Allah buyuruyor ki:

لَا تَقْدَمُوا بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ وَرَسُولِهِ

“...Allah'ın ve Elçisinin Önüne Geçmeyin!”

Kurtubî ve İbn Kesir demişlerdir ki, yüce Allah'ın: “*Ey iman edenler! Allah'ın ve elçisinin önüne geçmeyin.*” ayetleriyle “Ahlâkî değerlerin esasından olan âdâba riayet emredilmiş”³ ve “Rasûlü ile olan ilişkilerinde, onun hürmete layık şahsına ve makamına saygı, ta'zîm, yüceltme gibi âdâb-ı muâşeretle ilgili konularda mü'min kulları eğitilmek istenmiştir.”⁴

Ayetler nüzulüne sebep olan hadise üzerinden değerlendirilecek olursa, Temimoğulları, kendilerine bir lider tayin edilmesini doğrudan doğruya Hz. Peygamber'den istemişlerdir. O sebeple bu mecliste, bir fikir beyan etmesi veya ‘size falan lider olsun’ demesi gereken de O (sav) idi. Buna rağmen Hz. Ebû Bekir'in öne atılarak “*Size Ka'ka' b. Ma'bed emir olsun.*” demesi; onun ardından da Hz. Ömer'in, “*Hayır, Akra' b. Hâbis onlara emir olsun.*” diyerek ikinci bir ismi teklif etmesi, ayette, Hz. Ebû Bekir ile Hz. Ömer'in resmen Allah'ın ve elçisinin önüne geçmeleri olarak değerlendirilmiştir.

Rasûle saygı konusunda dikkat çekilen bir husus da şudur: Hâdise göz önüne alındığında, bu olayda Allah'ın önüne geçmek söz konusu olamaz. Ancak tüm müfessirler, elçisinin önüne geçmeyi Allah'ın önüne geçmek olarak değerlendirmişler ve Rasûle saygıyı, Allah'a saygı, Ona saygısızlığı da yine âlemlerin Rabb'i yüce Allah'a saygısızlık olarak nitelendirmişlerdir. Çünkü o Allah'ın elçisidir.

Seyid Kutub da bu konuda demiştir ki, bu ilk ayet, Allah'a ve Rasûlü'ne karşı takınılması gereken terbiyenin ifadesidir.⁵ Elbette fizikî olarak Allah'ın önüne geçmek mümkün değildir. Asıl maksat, Rasûlullah'ın toplumdaki yüce ve saygın makamına dikkat çekmektir. Çünkü Hz. Peygamber Allah'ın elçisidir; Ona saygı, eşzamanlı olarak Allah'a saygı, elçisine saygısızlık ise Allah'a saygısızlık sayılmıştır!⁶ O hâlde ey mü'minler! Sözlerinizle, işlerinizle ve davranışlarınızla Allah'ın elçisinin önüne geçip onu gerinizde bırakmayın! Mese-

³ Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, IV/300.

⁴ İbn Kesir, *Tefsir*, IV/205.

⁵ Seyyid Kutub (v. 1386/1966), *fî Zıllati'l-Kur'an*, (Trc. Salih Uçan, Vahdettin İnce), İstanbul, 1989, IX/318.

⁶ Bkz. Nisa, 4/59, 80; Nur, 24/62, 63.

lâ; onun konuşması gerektiği yerde ondan önce siz konuşmayın, o fikrini açıklamadan siz fikir beyan etmeyin, o kararını belirtmeden siz meseleyi kestirip atmayın, o emretmeden siz emretmeyin ve de Kitab'ın ve Sünnet'in hilafına söz söylemeyin. Her konuda onları öncelleyin; gerekiyorsa Rasûlullah'tan izin isteyin; aksi hâlde ondan müsaade almadıkça hiç bir konuda ve durumda ileri geçmeyin! Ancak ondan izin aldıktan sonra düşüncenizi açıklıklayabilir, yapılması gereken işi yapabilirsiniz. Nitekim günümüzde ve herhangi bir mecliste bir fikir beyan edilmek istendiği zaman oturumu yönetenden veya meclisin büyüğünden söz için izin istenmesinin âdâptan olduğu gibi.

Merhum Elmalılı Hamdi Yazır: *“Bu âyet-i kerîme ile, Rasûlullah'ın meclisinde bir mes'ele sorulduğu vakit, ondan evvel cevap vermeye kalkışmamaları dahil olduğu gibi, yolda giderken, bir izin veya işaret olmadığı, yahut da herhangi bir hâcet bulunmaksızın önünde yürümemeleri ve sofrada ondan önce yemeğe başlamamaları, ondan önce sofradan kalkmamaları vs. herşeyde Şeriat'a ittibâ lüzumuna ihticac olunur.”*⁷ demiştir.

İbn Kesir, bu âyeti tefsir ederken, Rasûl'ün önüne geçme ve geçirmenin somut bir örneğini, Yemen'e bir eğitimci olarak gönderilen meşhur Muaz b. Cebel hadisiyle açıklamıştır.

Nakledildiğine göre Allah'ın elçisi kendi elçisine: *“Ey Muaz! Önüne bir dava geldiğinde orada ne ile hüküm vereceksin?”* diye sordu. Muaz: *“Allah'ın kitabıyla hüküm vereceğim.”* dedi. Peygamber Efendimiz: *“Aradığını orada bulamazsan?”* Muaz: *“Allah'ın elçisinin sünnetiyle hüküm vereceğim.”* dedi. Rasûl-i Ekrem (sav): *“Ya orada da bulamazsan?”* diye sorunca, Muaz: *“O zaman kendi reyimle hüküm veririm.”* cevabını verdi. Allah'ın elçisi Muaz b. Cebel'in bu cevabına çok memnun oldu ve Muaz'ın göğsüne vurarak: *“Rasûlullah'ın elçisini Rasûlü'nü memnun edecek şekilde cevap vermeye muvaffak kılan Allah'a hamdolsun.”* dedi.⁸

İbn Kesir demiştir ki, *“Şayet Muaz, Kur'an ve Sünnet'i söylemeden 'Kendi reyimle hüküm veririm.' deseydi, Allah'ın ve Rasûlü'nün önüne geçmiş olurdu.”*⁹

Şu hâdise de bu konuda hatırlanması gereken somut bir örnektir: Rasûlullah, hastalığı esnasında Hz. Ebû Bekir'i imâmete tâyin etmişti. Sevgili eşi Hz. Âişe, babası Ebû Bekir'i duygusal yönüyle ma-

⁷ Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul, 1960, VI/4450.

⁸ Ebû Dâvûd, Akdiye, 11; Tirmizî, Ahkam, 3.

⁹ Bkz. İbn Kesir, *Tefsir*, VII/345.

zur göstererek başkasını imam tâyin etmesini Peygamber'e teklif etti. Hz. Âişe'nin bu teklifine kızan Allah'ın Rasûlü: *"Câiz olanı olmayanla değiştirerek fitneye sebep olan Yusuf'un kardeşleri gibi mi olacaksınız? Söyleyin namazı Ebû Bekir kıldırın!"*¹⁰ buyurdu.

Bu olay da gösteriyor ki, herhangi bir konuda Allah ve Rasûlü fikrini açıklamış, kararını vermişse, artık şöyle veya böyle olsun şeklinde değiştirmeye kalkışmak ve bunda ısrarcı olmak, Rasûlullah'ın önüne geçmeye çalışmak olarak da değerlendirilebilir. Nitekim Zeyd b. Harise ile Zeyneb'in evlendirilmeleri ile doğrudan ilgili olan şu âyetin de, en azından ikincil bir mana ve maksat açısından bu kanaati desteklediği söylenebilir: *"Allah ve Rasûlü bir konuda karar vermişlerse, mü'min erkek ve kadınlara, artık kendi işlerinde tercih hakkı yoktur."*¹¹

Öyleyse bu gün için, herhangi bir müşkilin, öncelikle Kur'ân'dan çözümü aranmalıdır. Eğer orada yoksa Rasûlullah'ın sünnetinden, orada da bulunamazsa, işte o zaman müctehidlerin ictihadı ile çözümlenmesi düşünülmelidir. Çünkü bu fikir, şu ayet ile de desteklenmektedir:

*"Ey iman edenler! Allah'a itaat edin, Rasûlü'ne itaat edin ve sizden olan emir sahiplerine itaat edin! Eğer bir konuda anlaşmazlığa düşerseniz, onu derhâl Allah'a ve Rasûlüne götürünüz. Allah'a ve ahiret gününe gerçekten iman ediyorsanız, böyle yapmanız sizin için hem daha iyidir hem de varılacak sonuç bakımından en güzeldir!"*¹²

Öne geçmenin başka bir şekline işâret ve sahabe-i kiramin âyet nâzil olduktan sonraki durumlarını beyan sadedinde Buharî'nin nakletmiş olduğu şu hadis de burada hatırlanmalıdır:

Rivâyet edildiğine göre Amr b. Asoğulları arasında bir kavga çıkmıştı. Nebi (sav) onları barıştırmak üzere yanlarına gitti. Namaz vakti gelince Bilâl (ra), ezanı okuduktan sonra Hz. Ebû Bekir'e: *"Rasûlullah henüz gelmedi, buyurun namazı siz kıldırın."* dedi. Hz. Ebû Bekir namaz kıldırma üzere mihraba geçti ve namaza başladı. Namaz kıldırırken Peygamber'in geldiğini gördü ve derhal imamlıktan çekildi. Hz. Peygamber'in *"Devam et"* anlamındaki işâretine rağmen imamlığa devam etmedi. Namazdan sonra Nebî (sav): *"Ya Ebâ Bekir, işâret etmeme rağmen namazı kıldırmana mânî ne idi?"* buyurunca, o şu cevabı verdi: *"Ebû Kuhâfe'nin oğluna, Nebî'nin önü-*

¹⁰ Bkz. İbn Kesir, *Tefsir*, a.y.

¹¹ Ahzab, 33/36.

¹² Nisa, 4/59.

ne geçip namaz kıldırmak hoş olmazdı da onun için devam etmedim, ya Rasûlallah.”¹³

Buraya kadar nakletmiş olduğumuz görüş ve rivâyetler, bu konuda öğretilmek istenen âdâbı açıklamış olmakla beraber; “*Öne geçme ve geçirme*” anlamına gelebilecek her türlü davranışların da bu âyet-i kerîme ile yasaklanmış olacağına açık işarettir. Akl-ı selim sahibi her Müslümanın, zaman ve ortama göre bunları tanınması ve kendinin takdir etmesi mümkündür. Maksat, Allah’ın emrine itâat ve Rasûlü’ne saygı olunca, basiret sahibi olanlar için fazla söze lüzum yoktur.

2. Yanında Yüksek Sesle Konuşulmaz

Cenab-ı Allah buyuruyor ki:

لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ

“*Seslerinizi Peygamber’in sesinin üzerine çıkarmayın!*”

Gerekmediği hâlde toplum içerisinde yüksek sesle konuşmak, konuşma âdâbına aykırıdır; özellikle bir mecliste veya saygı değer bir büyüğün bulunduğu yerde onu veya yanındakileri rahatsız edecek derecede sesi yükseltmek, her medenî toplumda meclise ve büyüklere saygısızlık olarak değerlendirilir. Allah Teâlâ bunu, Müslümanlar açısından da uyulması gerekli bir edep kuralı olarak belirlemiştir; özellikle de sahabenin, Elçisinin yanında seslerini yükseltmelerini tavsiye etmekle kalmamış; bir de önemli uyarıda bulunmuştur: “*Aksi halde, amelleriniz boşa gider de siz farkında bile olmazsınız!*”

“*Ey iman edenler! Seslerinizi Peygamber’in sesinin üzerine çıkarmayın!*”

Burada önemli bir nezaket kuralına yer verilmiş ve Allah’ın elçisinin yanında yüksek sesle konuşmak yasaklanmıştır!

Biliniyor ki, Rasûlullah’ı Rabbi terbiye etmiş, eğitim ve öğretimini son derece güzel yapmıştır. O nedenle onun belli bir konuşma terbiyesi ve nadide bir üslubü, söz söyleme güzelliği vardır. O her zaman ve zeminde inananlar için “*Örnek bir şahsiyet*”¹⁴ ve “*Muazzam bir ahlâkın sahibidir.*”¹⁵ O, “*Âlemlere rahmet amacıyla...*”¹⁶ “*Di-*

¹³ Buharî, Ezân, 48.

¹⁴ Ahzab, 33/21.

¹⁵ Kalem, 68/4.

¹⁶ Enbiyâ, 21/107.

ni..."¹⁷ ve "Sırf ahlâkî değerleri, güzellikleri tamamlamak için gönderilmiş,"¹⁸ "En son Peygamberdir."¹⁹ O sebeple örnek şahsiyetiyle Hz. Muhammed, tüm insanların efendisidir, büyüğüdür, en saygın kişisidir. En büyük saygı ve sevgiye lâyık seçkin bir insandır. O hâlde sahabe ve onlardan sonra gelenler, onun konuşma tarzını ve ses tonunu örnek almalı, asla seslerini onunkinin üzerine çıkarmamalı ve onun yanında yüksek sesle konuşmamalıdır.

Denilmek isteniyor ki: "Ey iman edenler! Siz Allah'ın elçisiyle konuşurken O'nun üslubünü örnek alın; 'Şahsına saygı ve ta'zimi muhafaza ederek'²⁰ onun yanında seslerinizi sesi üzerine çıkarmayın; sesinizle onun sesini bastırmayın! 'Zira bir kimsenin yanında yüksek sesle konuşmak ondan ihtişam ve ihtiramı yok edeceği'²¹ için 'Sesinizin, özellikle Peygamber'in ses tonunun altında olmasına dikkat edin!'"²²

Burada kast olunanlar, yaratılış icabı yüksek sesle konuşanlar değil elbet. Rasûl-i Ekrem'in yanında olmasına rağmen, nerede ve kiminle konuştuğuna dikkat etmeyen veya kasıtlı olarak sesini yükselten kimselerdir.

Rivayet odur ki, Sabit İbn Kays, kulakları duymadığı bu yüzden yüksek sesle konuştuğu için bu ayetlerin kendisi için indiğini düşünerek ve "Ben cehennemliğim..." diyerek çok üzölmüş, ağlamış ve kendisini evine hapsedmiş, günlerce Rasûlullah'ın meclisine gelmemişti. Bu durumu öğrenen Rasûlullah, "Hayır! Bilakis o cennetliktir." diyerek ayetteki maksadın o ve benzerleri olmadığını söylemiştir.²³

F. Râzî demiştir ki: "Bu âyet-i kerîme ile verilmek istenilen ikinci bir edep kuralı da Rasûlullah'ın yanında fazla konuşmamaktır. Çünkü bir mecliste kim çok konuşursa, orada mütekelim o olur, başkaları da bastırılmış olarak susmak mecburiyetinde kalırlar. Hiç kimsenin sesi çıkmayınca konuşanın sesi yükselmiş olacağından Hz. Peygamber'in bulunduğu yerde ondan başkasının fazla konuşması onu bastırması, susturması anlamına da gelebilir. Hatta lüzum hâsıl olmadıkça veya sorulmadıkça birtakım olay ve haberlerden bahsetmek de doğru ol-

¹⁷ Mâide, 5/3.

¹⁸ Malik İbn Enes, *el-Muvatta'*, Mısır, 1353, Husnü'l-Huluk, 8.

¹⁹ Ahzab, 33/40.

²⁰ Cassas, Ebû Bekir b. Ahmet b. Ali er-Râzî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, Beyrut 1335 h. II/397.

²¹ er-Râzî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Hüseyin el-Kureşî, *Mefâti'u'l-Ğayb (et-Tefsîru'l-Kebîr)*, Tahran, II. baskı, tarihsiz, XXVIII/112.

²² Neseî, Ebu'l-Berekât Abdullâh b. Ahmet b. Muhammed, *Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vil (Tefsîru'n-Neseî)*, Mısır, 1967, IV/166.

²³ Buhârî, Tefsir, 49/1.

maz.”²⁴ Özellikle de lüzumsuz ve yersiz fıkralar, güldürü mahiyetinde anlatılan hezeyanlar ve hiç bir hayır içermeyen gevezelikler...

Rasûlullah (sav) uyarmıştır: “*Ya hayırlı bir söz söyle ya da sus!*”²⁵

Atalarımız da ne güzel söylemişler: “*Söz gümüşse sükut altındır.*”

3. Adıyla, Lakabıyla, Künyesiyle Hitap Edilmez

Cenab-ı Mevlamız buyuruyor ki:

وَلَا تَجْهَرُوا لَهُ بِالْقَوْلِ كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ

“...birbirinize adınızla seslendiğiniz gibi Allah’ın elçisine de adıyla seslenmeyin!”

Cehr, göze ve kulağa aşırı gelen şey anlamındadır; çok açık bir biçimde görmek ve bağıra çağıra konuşmak için kullanılır. *Cehera bi’l-kavl*, Arapçada, birine arkasından veya uzaktan seslenmek, çağırarak; yüksek sesle konuşmak, birine adıyla, sanıyla, lakab veya künyesiyle hitap etmek; bir kimseyle ‘sen’li ‘ben’li ifadelerle konuşmak, lâubalî davranmak anlamına gelmektedir.²⁶ Ayyette kast edilen mana şu olmalıdır: Ey iman edenler, Peygamber’le konuşurken ona adıyla “Ya Muhammed!” şeklinde hitap etmeyin, arkasından seslenmeyin; birbirinizle konuştuğunuz üslûpla, ‘sen’li, ben’li ifadelerle söz söylemeyin ve yanında laubalî davranışlarda bulunmayın! Öfkeli ya da üzüntülü hâllerinizde bile onun yanında daha edepli, daha saygılı ve daha ölçülü olmalısınız; sözlerinize dikkat etmeli, istemeyerek de olsa onu hafife alıcı, peygamber kimliğini, risalet makamını küçük düşürücü tavır ve ifadelerden sakınmalısınız. Birbirinizi adınızla, künyenizle, hatta lâkabınızla çağırdığınız gibi ona, da “Ya Muhammed!” veya “Ya eba’l-Kasım!” şeklinde adıyla ve künyesiyle hitap etmemelisiniz! Bunun yerine daha saygılı bir ifade ile “Ya Rasûlallah!” veya “Ya Nebiyallah!” demelisiniz.

Nitekim pek çok müfessir gibi Kurtubî ve Kadı el-Beydâvî gibi pek çok müfessir de âyeti bu manada anlamış ve: “*Ey insanlar, Rasûl’e ta’zim edin ve edebe riâyet gösterin!*”²⁷ Birbirinize çağırdığınız gibi ‘Ya Muhammed!’ veya ‘Ya Eba’l-Kasım!’ şeklinde O’na ismiyle künyesiyle hitap etmeyin; ‘Yâ Rasûlullah!’ veya ‘Ya Nebiyallah!’ şeklinde saygın makamı ile hitap edin!”²⁸ anlamında değerlendirmişlerdir.

²⁴ Râzî, a.g.e., XXVIII/112, 113.

²⁵ Buhârî, Edeb, 85, VII/104.

²⁶ Bkz. Rağîb, *Müfredat*, “CHR” mad.

²⁷ Beydâvî, *Envâru’t-Tenzil*, II/406.

²⁸ Kurtubî, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, XVI/306.,

Biliyor ve inanıyoruz ki, tüm insanlar Âdem'dendir; Âdem ise topraktan yaratılmıştır.²⁹ O nedenle insan olmak bakımından hiç bir insanın diğerine üstünlüğü söz konusu değildir. Her insan aynı derecede saygıdeğer ve hürmete layıktır. Bir insanı öldürmediği veya yeryüzünde fesat/terör çıkarmadığı halde bir insanı öldüren tüm insanları öldürmüş gibidir; bir insana hayat veren de bütün insanlara hayat vermiş gibi olur.³⁰ İnsanlar arasında üstünlük, ancak takvadır.³¹

Hz. Muhammed de bizim gibi bir insandır. Şu kadar var ki o, şairin de dediği gibi, taşlar içerisinde yakutun diğerlerine üstünlüğü gibi, seçkin kimlik ve kişiliğiyle elbette hemcinslerinden üstündür; tamamen aynıdır denilemez. Ayrıca o Allah'tan vahiy de almaktadır.³²

Yukarıda belirtmiştik, insanlar arasında soy, cins, renk, sınıf vs. üstünlüğü yoktur, ama eğitim, terbiye, ilim ve takva yönünden daima birbirlerinden farklıdır. O sebeple tüm peygamberlerin "Mustafa", yani insanlar arasından seçilmiş/seçkin insan olmaları, hüküm verme kabiliyeti, ilim ve hikmetle donatılmaları, takvaca diğer insanlardan üstün olmaları; özellikle de Allah'ın elçilik görevini icra etmeleri sebebiyle makamları yüce ve o nispette dereceleri de yüksektir.³³ Özellikle Hz. Muhammed (sav), tüm inananlar için, insanlardan herhangi birisi değildir. Çünkü o, onca engellemelere rağmen risalet görevini başarıyla tamamlamış, İslam sancağını burcuna dikerek "İslam Dini"nin binasını tamamlamış "Ulu'l-azm" bir peygamberdir. Bugün yeryüzündeki 1,5 milyara yakın Müslüman ve İslam dünyası, insanlık adına her neye sahipse; diğer toplumlardan ve din mensuplarından fazla ne özellikleri varsa, bunların hepsini önce Allah'a, sonra Hz. Muhammed'e borçludur. İstiklal Şairimiz M. Akif'in dediği gibi:

*Dünya neye sahipse onun vergisidir hep;
Medyun ona cem'iyeti, medyun ona ferdi.
Medyundur o Masum'a bütün beşeriyet.
Yâ Râb, bizi mahşerde bu ikrâr ile haşr et!*³⁴

Evet, bütün beşeriyet ona borçludur.

²⁹ Bkz. Nisa, 4/1.

³⁰ Maide, 5/32.

³¹ Bkz. Hucurat, 49/13.

³² Bkz. Kehf, 18/110; Ahkaf, 46/9.

³³ Bkz. Bakara, 2/253.

³⁴ Mehmet Akif Ersoy, *Safahat*, s. 461.

Peygamberlerin haricinde, her âlimin üstünde bir bilen olduğu da bir gerçektir. İlim adamları da derece derece birbirlerinden üstündürler, bilhassa ilmiyle amel olup muttaki olanlar çok farklıdır.³⁵ İlimi yüce olan mü'minlerin, sosyal hayattaki dereceleri de âlim olmayan mü'minlerinkinden farklıdır. O sebeple mü'min âlimler daha fazla saygıya layıktırlar. Rasûlullah (sav): “İnsanları akılları ölçüsünce değerlendirin!”³⁶, “İnsanları lâayık oldukları yerlere koyun!”³⁷, “Âlimin abide (ibadet edene) üstünlüğü, ayın on dördündeki Bedr’in, yıldızlara üstünlüğü gibidir.”³⁸ ve benzeri hadisleriyle ilim adamlarının haklarına ve şahıslarına saygı gösterilmesini emretmiştir: “Âlimlere hürmet edin! Çünkü âlimler peygamberlerin vârisleridir. Kim onlara hürmet ederse Allah’a ve Rasûlü’ne hürmet etmiş sayılır.”³⁹

Sahabe-i Kiram birbirlerini isimleriyle, hoşlanacakları lâkap ya da künyeleriyle çağırırlardı. Bu, kendi aralarında nezâketsizlik olarak kabul edilmediği gibi Rasûlullah tarafından da onaylanırdı. Hatta o da ashabına adıyla, lakabıyla ve künyesiyle hitap ederdi. Fakat bu hitap şekli, Allah tarafından en son elçi, mü'minlerin muallimi ve her şeyi durumunda olan Hz. Muhammed için nezaket açısından uygun görülmemiştir. Zâten Rasûlullah (sav) de kendisine künyesiyle hitap edilmesinden hiç hoşlanmıyordu. Enes (ra)’in naklettiğine göre, bir gün: “Ya ebâ’l-Kâsım!” şeklinde arkasından çağırana birisine dönerek: “Beni isimle çağırabilirsin, fakat künyemle bir daha çağırma!”⁴⁰ buyurdu. Zira o başka idi; mü'minler onu canlarından evlâ bilmeliydiler. Zira Allah’ın takdirince: “Peygamber, mü'minlere kendi nefislerinden de evlâdır.”⁴¹

O hâlde Hz. Muhammed ile ilişkiler, saygı, sevgi ve nezaket açısından diğer insanlarla olması gereken ilişkilerden elbette daha farklı olmalıdır. Başkaları için normal kabul edilebilen bir davranış biçimi, öylesi yüce bir insan için normal kabul edilemeyebilir. Mesele; Hz. Peygamber herhangi bir kimseye denk tutulamaz, onlarla kıyaslanamaz ve başkaları için hoş karşılanabilecek bir davranış biçimi Allah’ın elçisi söz konusu olduğu zaman hoş sayılmayabilir. Sözelimi; birisine “Ahmet!” ya da “Mehmet!” şeklinde çağırılabilir, yol-

³⁵ Krş. Mücedele, 58/11.

³⁶ Ebû Dâvûd, Edeb, 20.

³⁷ Ebû Dâvûd, Edeb, 23, 4842. H., V/173.

³⁸ Tirmizî, İlim, 19.

³⁹ Geniş bilgi için bkz. Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili*, VII/4792-4797.

⁴⁰ Buhârî, Büyü’, 49, III/20.

⁴¹ Ahzab, 33/6.

da gidiyorken ve de mecbur kalınca arkasından seslenilebilir⁴², ama Allah'ın elçisine Ahmet ya da Mehmed'e seslenildiği gibi seslenilmemelidir. Bilinmelidir ki, Hz. Peygamber'e karşı saygısızca davranışların müeyyidesi ağırdır! İşte bu yüzden yüce Allah, aynı pasajda şöyle uyarıştır: “...Birbirinize seslendiğiniz gibi Allah'ın elçisine de (adıyla, künyesiyle) seslenmeyin! Aksi takdirde, amelleriniz boşa gider de siz farkında bile olmazsınız!”

Vahiy devam etmektedir. İnananların eğitim öğretim süreci tamamlanmamıştır. Zaman ve zeminin arz ettiği durum ve ihtiyaçlara göre yasalar, öneriler, nezaket kuralları da peş peşe gelmektedir. Sahabe-i kiram böylelikle insani kemâle doğru mütemediyen ilerlemektedir. Zaman zaman da olsa, İslam'dan henüz yeterince nasip alamamış bazı kimselerin Hz. Peygamber'e karşı kaba davranışları; hatta Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer gibi olgun sahabilerin bile kasıtlı olmasalar da onun yüce makamını ve derecesini, istihfaf anlamına gelecek söz, iş ve davranışlarda buldukları dahi vaki idi... Bu yüzden Allah Teâlâ, yeri geldikçe Müslümanların, Nebisi Hz. Muhammed(sav)'e, hatta birbirlerine karşı nasıl davranacaklarını da öğretmeye devam etmektedir.

4. İstirahat Anında Rahatsız Edilmez

Cenab-ı Allah uyarıyor:

إِنَّ الدِّينَ يُنَادُونَكَ مِنْ وَّرَاءِ الْحُجُرَاتِ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ . وَلَوْ أَنَّهُمْ صَبَرُوا حَتَّى تَخْرُجَ إِلَيْهِمْ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ .

“Sana, (hanımlarının) odaların(ın) dışından seslenenlerden çoğunun akli ermiyor! Oysa onlar, sen yanlarına çıkıncaya kadar sabretselelerdi kendileri için daha iyi olurdu. Kuşkusuz, Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhametlidir.”

Yalnız dua ederken değil, birinden bir şey isterken de isteme âdâbına uymak gerekir.

⁴² Bizim kültürümüzde de birbirine emsal olan insanlar muhataplarına adlarıyla, künyeyle, lakaplarıyla hitap ederler, fakat kendinden büyüklere ya da ilim, sanat ve makam sahibi kimselere adlarıyla hitap etmek; yanlarında yüksek sesle konuşmak; akranlarıyla konuşulan üslûpla, ‘sen’li, ben’li sözlerle söz söylemek ve laubali davranışlar içerisine girmek âdâba aykırı davranışlar olarak bilinir ve asla hoş karşılanmaz. Büyüklere karşı mutlaka saygın bir ifade kullanılır. Meselâ; “Hasan Dayı”, “Ahmet Bey Amca”, “Müdür Bey”, “Müdire Hanım” gibi.

Anlatıldığına göre Rasûlullah (sav), sürekli olarak çevreyi rahatsız etmekte olan bir belde halkı üzerine silahlı bir birlik/müfreze göndermişti. O beldenin erkekleri, silahlı bir birliğin üzerlerine gelmekte olduğu haberini alır almaz kaçıp yurtlarını terk ettiler. Savaşmak üzere gönderilen bu birlik, orada savaşacak kimseyi bulamayınca rastladıkları kadınları, yaşlıları ve çocukları esir alıp Medine'ye getirdi. Ardından da esirlerin yakınları Medine'ye geldiler. Vakit, öğlenin en sıcak vakti (*vaktüzzahira*) olduğu için Rasûlullah (sav) hanımlarından birinin odasında istirahattedir. Sayılarının 70 civarında olduğu söylenen bu topluluk, Hz. Peygamber'i mescitte bulamayanca, hane-i saadetlerine yöneldiler ve odalarından birinin önünde durup: “Ya Muhammed! Dışarı çık!” diyerek kaba bir tarzda Peygamber'i yanlarına çağırmaya başladılar! Oradan ses gelmeyince, diğer odanın önüne gittiler ve aynı kabalıkla orada seslendiler. Böylece hem Allah'ın elçisini hem de bütün hanımlarını rahatsız ettiler. Onların bu kaba davranışları üzerine Rasûlullah yanlarına çıktı ve ne istediklerini sordu. Onlar da yalvarıp yakararak kendilerini bağışlamasını, kadınlarının ve çocuklarının serbest bırakılmasını istediler. O da esirlerden yarısını fidye karşılığı, yarısını da fidesiz olarak salıverdi.⁴³

Hâdise böyle!

Biliniyor ki evler hem soğuk, sıcak, kar, yağmur, fırtına gibi sağlığa zararlı şeylere, hem vahşi hayvanlar ve beklenmedik saldırılar gibi korku ve dehşet verici tehlikelere karşı korunmak hem de güven, huzur ve sükûnet içerisinde bulunmak için inşa edilmiş sükunet yerleridir. Bu hususu Cenab-ı Allah Kur'an-ı Kerim'inde şöyle açıklamıştır:

“Allah evlerinizi sizin için huzur ve sükûn bulacağınız yerler yaptı. Hayvanların derilerinden konarken ve göçerken hafifçe taşıyıp kurabileceğiniz çadırlar; yünlerinden, tüylerinden, kıllarından eşya ve belli bir süre ihtiyacınızı karşılayacak giyimlik ve geçimlikler var etti. Allah yarattıklarından size gölgelikler yaptı; dağlardan da sığınak/barınaklar var etti, sıcağa karşı sizi muhafaza edecek elbiseler, savaşlarınızda sizi koruyacak zirhler yapma fikir ve kabiliyetini bahşeden de Allah'tır. O, kendisine boyun eğesiniz diye nimetini size böyle tamamlamıştır.”⁴⁴

Mesken adı da içinde barınan insanlara huzur ve güven verici olmasından gelmektedir. İçindekileri dıştan gelecek tehlikelere karşı korur, onların daima huzur ve sükûn içerisinde bulunmalarını sağlar. Medenî her toplumda meskenler, aileye özel mahremiyetleri ve dokunulmazlık ilkesi sebebiyle içerisinde yaşamakta olanları rahatsız edip onların huzur ve sükûnetini bozacak her türlü aşırılıklara

⁴³ İbn Kesir, *Tefsir*, VII/349.

⁴⁴ Nahl, 16/80, 81.

karşı yasalarla da koruma altına alınmışlardır. İlahî kanuna göre, vakte riayet edilmeden, âdâbına uygun olarak izin istenmeden ve sahibine selam verilmeden başkalarının evlerine girilmez: “*Ey iman edenler! Kendi evlerinizden başka evlere, kimliğinizi tanıtıp izin almadan ve ev sahiplerine selâm vermeden girmeyin; eğer düşünürseniz, böyle yapmanız sizin için daha iyidir.*”⁴⁵

Genel olarak insanlar günün belli saatlerinde birbirlerini ziyaret ederler. Fakat dinlenme vakitlerinde; meselâ gecenin ilerlemiş saatlerinde kimse kimsenin kapısını çalıp da ziyaret talebinde veya acil olmayan bir ihtiyacı için yardım isteme eyleminde bulunamaz. Bunlar, her medenî toplumda genel âdâb ve ahlâka aykırı davranışlar olarak değerlendirilir. İnsanların dinlenme vakitleri, coğrafî bölgele-re, iklim şartlarına, yöresel hayat standartlarına ve çalışma şartlarına bağlı olarak farklılık arzedebilir. Meselâ Rasûlullah’ın (sav) doğup yaşadığı ülke Arabistan, sıcak bir bölge olduğu için burada, bilhassa yaz aylarında ve sıcaklığın en şiddetli olduğu öğle vakitlerinde - ki bu vakte *vaktu’z zâhira* tabir edilir- herkes evinde dinlenmeye çekilir, hem aşırı sığağa maruz kalma tehlikesinden korunur hem de istirahat ederdi. Buna da “*kaylûle*” adı verilirdi.⁴⁶

İşte böyle bir vakitte, “Hz. Peygamber evinde öğle uykusunda”⁴⁷ veya “Hanımlarıyla halvet hâlinde bulunuyorken”⁴⁸ bedevîlerden yetmiş kişilik bir topluluk gelmiş ve Rasûlullah’ın odalarını birbir gezerek: “*Yâ Muhammed çık dışarı, yanımıza gel!*” diyerek rahatsız etmişlerdi. Bu olay üzerine Allah Teâlâ, hem insanlık âlemine yeni bir edep kuralını tanıtmak hem de bedevîlere yaptıkları edeb ve nezaket dışı davranışlarını iğneleyici ve ikaz edici bir ifade ile hatırlatmak üzere şöyle buyurdu:⁴⁹

“*Sana odalarının gerisinden çağıran kimselerin çoğunun aklı ermiyor! Şayet onlar, sen yanlarına çıkıncaya kadar sabretseleldi kendileri için daha iyi olurdu. Kuşkusuz, Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhametlidir.*”⁵⁰

Âdâba riayetsizliğin bir müeyyidesi elbette olacaktır.

“Allah Teâlâ, iki ayrı paragraf halinde indirilen bu ayetlerden, birinci paragraftaki ikinci âyetin sonunda, Elçisi’nin yanında, emredilen gerekli âdâba uymayanları, o güne kadar yaptıkları salih amel-lerinin tamamen boşa gidebileceğiyle tehdit etmiş; ikinci paragrafın

⁴⁵ Bkz. Nur, 24/27.

⁴⁶ Âsım Efendi, *Kâmûs Tercemesi*, IV/63.

⁴⁷ Kurtubî, *el-Câmi’ li Ahkâmî’l-Kur’ân*, XVI/309.

⁴⁸ Kadı Beydâvî, *Envârü’t-Tenzil*, II/407; Râzî, *Mefatihü’l-Gayb*, XXVIII/116.

⁴⁹ Bkz. İbn Kesir, *Tefsir*, VII/349.

son iki âyetinde ise, bedevileri düşüncesizlikle itham etmiştir. Önce birinci paragraftaki müeyyideyi açıklayalım sonra da ikincisini.

Bu demektir ki, eğer siz;

1. Allah Rasûlünün önüne geçerseniz,
2. O'nun yanında yüksek sesle konuşursanız,
3. Birbirinize çağırduğunuz gibi O'na da adıyla, künyesiyle çağırırmanız.

O'nun elçisine saygısızlık etmiş olursunuz. Elçisine saygısızlık Allah'a saygısızlık olacağı için sizin bugüne dek yapmış olduğunuz tüm salih amelleriniz boşa gider de siz farkında bile olmazsınız⁵¹

Evet, Allah Rasûlüne karşı saygısızlık, insanın tüm iyiliklerini silişip götürüyor!

Bu ayetler nazil olunca, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer (ra) kendileriyle ilgili mesajı aldılar, yaptıkları hatayı anladılar ve artık Rasûlullah'ın yanında söz, iş ve davranışları konusunda son derece dikkatli olacaklarına dair kendi kendilerine söz verdiler. Hz. Ebû Bekir, hem Allah'ın elçisinden özür dilemek hem de bundan sonraki tavrını açıklamak üzere Rasûlullah'a (sav) şöyle dedi: *“Ya Rasûlullah, Allah'a yemin olsun ki, bundan böyle ben seninle, ancak sırdaşlıkla konuşur gibi konuşacağım”*⁵² Hz. Ömer ise: *“Allah'a yemin ederim ki ben, bundan sonra Rasûlullah sormadıkça yanında hiçbir şey konuşmayacağım”*⁵³ dedi.

Yaratılışı icabı yüksek sesle konuşanlar da bu ayetlerin kapsamına girer mi? diye sorulursa;

Rivayet edildiğine göre, fıtraten ses tonu yüksek olan ve her yerde duyulabilecek derecede yüksek sesle konuşmakta olan Sâbit İbn Kays, bu âyet nâzil olunca, muhatabın kendisi olduğu zannıyla evine kapanıp günlerce üzölmüş, ağlamış, amellerinin boşa gittiğine yanımişti... Artık Rasûlullah'ın huzuruna çıkacak yüzü olmadığı düşüncesiyle mescide de gelmez olmuştu. Hz. Peygamber Sâbit b. Kays'ı göremeyince, arkadaşlarına neden mescide gelmediğini sordu. Bunun üzerine bir sahabi de Sabit'in evine gidip durumunu öğrendikten sonra gelip Rasûlullah'a haber verdiler. Rasûlullah: *“O sesini*

⁵⁰ Hucurât, 49/4.

⁵¹ İbn Kesir, *Tefsîr*, IV/206.

⁵² İbn Kesir, *Tefsîr*, IV/206.

⁵³ İbn Kesir, *Tefsîr*, IV/206.

kasten yükseltmediği için bu âyetin muhataplarından değildir; aksine Allah'ın ayetleri karşısında bu derece hassas olması sebebiyle Sabit cennetliklerdendir müjdesini verdi."⁵⁴ Bu olay da gösteriyor ki, ayetle âdâba aykırı bulunan davranışlar, kasıtlı veya dikkatsizlik sonucu ortaya çıkan davranışlardır. Yine de insanlar söz ve davranışlarına dikkat etmeli, büyüklerin yanında ağırbaşlılık, vakar ve sükûneti muhafaza etmeye çalışmalıdırlar.

Allah Teâlâ, ikinci paragrafında "*Sana odalarının gerisinden çağırılan kimselerin çoğunun akli ermiyor...*" demiş, kaba davranışları sebebiyle bedevileri akılsızlıkla itham etmiştir. Ayrıca "*Eğer sen karşılarına çıkıncaya kadar sabretselerdi kendileri için daha iyi olurdu.*" ifadesi de aynı konuda bedevilere ikinci bir cezanın da uygulandığını göstermektedir.

Denilmiştir ki, şayet bu topluluk, görgü kurallarına uysa ve bir büyükten bir şey istemenin âdâbına riayet ederek biraz akıllı ve kibar davransaydı, hem Allah tarafından akılsızlıkla itham edilmezdi hem de esirlerinin yarısından fidye alınmaz, hepsi fidyesiz olarak salıverilirdi.⁵⁵

Fakat o gün için, çölde, daha ziyade doğal şartların ön gördüğü vahşî bir hayat ortamında yaşamakta olan bedevîlerden nezaket kurallarına uymaları beklenemezdi. Çünkü onlar, medenî her toplumda evlerin huzur ve sükûn bulma yeri olduğunu, dokunulmazlık ve saygınlık ilkesi sebebiyle yasalarla korunduğunu bilemezlerdi; bilhassa günün belli saatlerinde kapılarının çalınmaması gerektiği, Hz. Muhammed (sav) gibi yüce bir makam sahibi insana hitap şeklinin farklılığını, isteme durumunda olan kimsenin isteme âdâbına uyması gerektiği gibi görgü ve nezaket kurallarını bilmeleri de beklenemezdi. Bu yüzden onlar, Allah'ın elçisine dinlenme anında gelinmeyeceğini, kaba bir biçimde seslenilmeyeceğini, kendisini ve aile fertlerini rahatsız etmemeleri gerektiğini düşünemediler. O sebeple de mazur sayılabilirler. Zira onlar, diğer sahabiler gibi, İslami terbiyeyi henüz almamışlardı. Nerede ve nasıl davranılacağına dair uyarılmamışlardı. Gerçek şu ki, vahiy devam etmektedir. Sahabenin tamamının eğitim ve öğretim süreci henüz tamamlanmamıştır. Olaylar zuhur edip edeb dışı davranışlar ortaya çıktıkça bu tip terbiye kuralları da öğretilmektedir. Fakat şu da bir gerçektir ki, her kural geldiğinde, ister şehirde yaşasın ister köyde, işiten her Müslüman bu kurallara uy-

⁵⁴ İsmâil Hakkı Bursavî, *Ruhu'l-Beyan*, İst. 1389 h., IX/63.

⁵⁵ Râzî, *Mefatihü'l-Gayb*, XXVIII/116; Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmî'l-Kur'an*, XVI/309; İbn Kesir, *Tefsîr*, II/208; Nesefî, *Medârik*, IV/167.

mak zorundadır. Kendileri sebebiyle indirilen ayetlerden bu gurup da alınması gereken dersi elbette almıştır.

Bu âyet ile Allah Teâlâ şu üç edeb kuralına işaret etmiş oluyordu:

1- Başta Rasûlullah olmak üzere hiçbir kimse, uygun olmayan bir vakitte; özellikle istirahat anında evinde rahatsız edilmemelidir.

2- “İnsanlara, makam ve rütbeleri nazar-ı itibara alınarak ve lâ-yık oldukları saygılı ifadelerle hitap edilmelidir. Özellikle bir ülkenin en üst mevkiinde bulunan makam ve ihtiram sahibi bir şahsı, alelâde bir kimseyi çağırircasına, adıyla çağırarak edebin kötülüğündendir.”⁵⁶ Bir peygambere: “*Ya Muhammed, yanımıza gel!*” demek, nezaketsizliğin ötesinde son derece kaba bir davranıştır. Böyle bir saygısızlık, rahatsız edilen kişi tarafından, ancak reddedilmeyi ve azarlanmayı gerektirir.

3- İster büyük olsun ister küçük, bir kimseden herhangi bir şey isterken, yumuşak bir dille ve gönül okşayıcı, kibar bir üslupla istemek, en azından kabalık etmemek, matluba erişebilmek için etkili bir yöntemdir. Fakat kabalık ve nezaketsizlikler, her medeni toplumda tepkiye neden olur. Özellikle Allah’ın Elçisi’ne karşı nezâketsizlik ayıbın en büyüğüdür. Nitekim bunlar bunu da yapmışlar, Rasûlullah’a emir verircesine: “*Yanımıza gel!*” demişlerdi.⁵⁷

Rasûlullah’ın (sav) vefatından sonra bu ayetler bize ne söylüyor?

Sahabe-i kiram bu terbiyesini Rasûlullah’ın vefatından sonra da sürdürmüş ve Mescid-i Nebi’de bile kısık sesle konuşmayı âdet hâline getirmiştir. Ravzası ziyaret edilirken, hayattaymış da önünden geçiyorlarmış, o da onları görüyormuş gibi ihtiram gösteriyorlardı. Çünkü Allah’ın sevgili kulu ve elçisi Hz. Muhammed, hatta gerçek manada saygın insanlar hayatlarında saygıdeğer oldukları gibi öldükten sonra da saygıdeğerdiler. Ölmüş de olsalar, onlara gerekli saygı gösterilmeye devam edilir. Rasûlullah’ı (sav) ziyaret edenler, Mescid-i Nebi’de ve Ravza-i Mutahharanın yanında müeddeb tavırlarını sürdürmelidirler. Konuşurken kısık sesle konuşmalılar, otururken ona sırtlarını dönmemeliler, ayaklarını o tarafa uzatıp yatmamalıdır.

⁵⁶ Kurtubî, *el-Câmi li Ahkâmi’l-Kur’an*, XVI/311.

⁵⁷ Râzî, *Mefatihü’l-Gayb*, XXVIII/117.

Yukarıda da geçmişti. Bir gün Hz. Ömer, Peygamber'in mescidinde yüksek sesle konuşmakta olan iki kişiyi gördü ve öfkeyle yanlarına gitti: *“Siz nerede olduğunuzun farkında değil misiniz? Eğer yabancı olmasaydınız, Rasûlullah'a karşı yaptığınız bu saygısızlıktan ötürü ikinizin de canını yakardım!”* dedi.

Amaç insana; özellikle de büyüğe saygı olunca, aynı hüküm tüm Müslümanların büyükleri için de söz konusudur elbet. Çünkü Allah'ın Elçisi şöyle buyurmuştur: *“Büyüklerimizin hakkını vermemen/gerekli saygıyı göstermemen, küçüklerimizi sevip merhamet etmeyen bizden değildir.”*⁵⁸

Özellikle anne ve babaya ilgi, saygı, sevgi ve merhamet Kur'an'da pek çok ayette açık olarak emredilmiştir. Bu konu ileride geniş olarak ele alınıp değerlendirilecektir. Ancak burada ebeveyn de dahil tüm büyüklerimiz konusunda şu kısa bilgiyi vermeden degeçmek istemiyorum.

İslam'da ebeveynden sonra kişinin bilhassa saygı göstermesi gerekenlerin başında âlim ve fazilet sahibi insanlar gelir; özellikle de eğitim öğretim kadrosu.

Ebeveyne Hürmet... *“Rabb'in, kendisinden başkasına ibadet etmemenizi ve anne ve babalarınıza iyilik etmenizi emretti. Onlardan biri veya her ikisi birden senin yanında ihtiyarlık çağına ererlerse sakın ha;*

- Onlara 'öf' bile deme,

- Canlarını sıkıp azarlama da;

- Onlara en iyi sözü söyle!

- Merhametinden ötürü üzerlerine tevazu kanatlarını ger ve onlar için şöyle dua et:

'Rabb'im, onlar küçükken beni şefkatle ve merhametle büyüttükleri gibi, Sen de onlara merhamet et.'

*Rabb'iniz içinizdekileri çok iyi bilmektedir; eğer siz salih insanlar olursanız, kuşkusuz O, rızasına yönelenleri çok bağışlayıcıdır.*⁵⁹

Topluma yaptıkları hizmetleri ve gösterdikleri kahramanlıkları açısından en önde gidenler daima daha büyük ecir ve saygıya layıktırlar. Kur'an'da bu âdâba da açıkça yer verilmiştir.

⁵⁸ Tirmizî, Birr, 15.

⁵⁹ Bkz. En'am, 6/151; İsrâ, 17/23-25; Lokman, 31/14, 15...

“Sabikun”a Özel Saygı

Nakledildiğine göre, Mekke'nin fethinden sonra İslam'a giren Halid b. Velid ile Abdurrahman b. Avf arasında bir tartışma çıkar. Halid, Abdurrahman b. Avf'a: “Siz, eski günlerdeki hizmetlerinizi öne sürerek bize karşı üstünlük taslıyorsunuz...” diyerek çıkışır. Bu olayı işiten Rasûlullah (sav) şöyle der: “Ashabım hakkında ileri geri konuşmaktan dolayı Allah'tan sakının! Sizlerden herhangi biriniz Uhut dağı kadar altın tasadduk etse, değil onların tasadduk ettikleri bir ölçeğin, yarım ölçeğinin kazandırdığı dereceye bile erişemezsiniz!”⁶⁰ Bu da gösteriyor ki zor şartlarda, kıt imkânlarla ve Allah'a tevekkülden başka hiçbir gücün ve O'nun rızasından başka hiçbir beklentinin bulunmadığı bir durumda Allah yolunda harcayanlarla bolluk döneminde harcayanlar bir değildir. Bu demektir ki Mekke döneminde, kendisine reva görülen ağır işkencelere rağmen, imanını koruyan, hicret eden Bedir, Uhut, Hendek savaşlarında Rasûlullah'ın yanında yer alan ve Hudeybiye'de ona biat eden Bilâl-i Habeşî, Zeyd b. Harise, Suheyb-i Rumî, gibi geçmişte köle olan sahabîler ile İslam'ın kılıcı adını hak etmiş olsa da Fetih'ten sonra İslam'a giren Hâlit b. Velid ve benzerleri ne Allah yolunda harcadıkları ile ne de Allah katında kazandıkları sevap ve makamlarıyla bir tutulacaktır! İman ve İslam'da öne geçenler, sonrakilerden derece derece öndedirler:

*“İçinizden fetihten (Hudeybiye) önce (iman edip) Allah yolunda harcayan ve savaşan kimse, diğerleriyle bir değildir; onlar, daha sonra Allah yolunda harcayan ve savaşan kimselerden derece bakımından kat kat büyüktürler.”*⁶¹

Meclislerde Özel Yeri Olanlar: Bu yüzden Rasûlullah (sav) bu ilk Müslümanlara âdâpta da öncelik tanımaktaydı:

*“Ey iman edenler! Meclislerde size: ‘Yer açın!’ denildiğinde hemen yer açın ki Allah da size genişlik versin; ‘Yerinizden kalkın!’ denildiği zaman da hemen kalkın! Allah, içinizden iman edenleri ve kendilerine ilim verilmiş olanları derecelerle yüceltir. Allah yaptıklarınızdan haberdardır.”*⁶²

Allah'ın elçisi de yüce Rabb'i gibi, ilk muhacirlere ve Ensara, özellikle de Bedir savaşına iştirak etmiş olanlara özel ilgi ve saygı gösterirdi. Çünkü onların, Allah ve Rasûlü'nün yanında özel bir yeri vardı.⁶³ Nakledildiğine göre, bir gün Rasûlullah (sav) Mescid'in sofa kısmında

⁶⁰ Buhârî, Fedailü Ashabi'n-Nebi, 5; Müslim, Fedailü's-Sahabe, 221, 222.

⁶¹ Hadid, 57/10.

⁶² Mücadele, 58/11.

⁶³ Bkz. Haşr, 59/8-10.

ashabına konuşuyordu. Orası tıklım tıklım dolu olduğu için, sonradan gelen bazı büyükler oturacak yer bulamamış ve ayakta kalmışlardı. Bedir savaşına da iştirak etmiş olan bu sahabîlere, hiç kimsenin yer vermemesi ve onların ayakta kalmaları, Allah'ın elçisini üzmüştü ki çevresine baktı ve birkaç kişiyi kaldırarak onların oturmalarını sağladı. Bu da yerinden kaldırılan kimseleri üzmüştü. Yüce Allah indirdiği bu ayetlerle Rasûlü'nün bu davranışını onayladığını belirtmiş oldu. Artık sahabîler, buldukları yere birisi geldiğinde, gelene ilgi göstermeye, oturacağı bir yer yoksa yanlarında yer açmaya ve büyüklere kalkıp yer vermeye başladılar. Rasûlullah (sav) da: “*Yanında, kardeşi için yer açanlara Allah rahmet etsin!*” diye dua etti.⁶⁴

Yine Rasûlullah (sav) buyurdu ki: “*Sizden biriniz bir kimseyi oturduğu yerden kaldırıp yerine kendisi oturmasın. Fakat oturduğunuz yerde açılarak halkayı genişletin.*”⁶⁵

“*Kendileri izin vermedikçe iki kişinin arasına girip oturmak da helal değildir!*”⁶⁶

O hâlde Allah'a ve ahiret gününe inanan her mü'min, başta aneler, babalar, öğretmenler ve yöneticiler olmak üzere, topluma hizmet edip de saygıdeğer kabul edilen her büyüğe gerekli saygıyı göstermeli; önlere geçmemeli, yanlarında yüksük sesle konuşmamalı, adlarıyla çağırılmamalı, arkalarından seslenmemeli; toplumun belirlediği diğer nezaket kuralları mutlaka onlara karşı daha dikkatle uygulanmalıdır.

5. Meclisi İzinsiz Terk Edilmez!

Cabir b. Abdullah anlatmıştır: Bir Cuma günü Rasûlullah (sav) minberde hutbe okuyordu. Âdet üzere çalınan defler ve sevinç çığlıkları, Dihye b. Huleyf el-Kelbî'nin yönetimindeki ticaret kervanının Şam'dan döndüğü müjdesini veriyordu. Bu dönüş sebebiyle kadınlar, çocuklar coşku ile kervana doğru koşuyor, seferden/gurbetten gelen yakınlarına kavuştukları için sevinçle şarkı söylüyor ve def çalıyorlardı. O esnada mü'minler mescitte Peygamber'in irad etmekte olduğu Cuma hutbesini dinlemekte idiler. Mescitteki pek çok kişi, sesi duyar duymaz, ani bir refleks ve heyecanla Allah'ın elçisini dinlemeyi bırakıp sese doğru koşup gitti. Mescitte sadece on iki kişi kalmıştı.⁶⁷

⁶⁴ Bkz. İbn Kesir, *Tefsir*, VIII/71 vd..

⁶⁵ Buhârî, Cum'a, 20, İsti'zan, 31; Müslim, Selam, 28, 29.

⁶⁶ Ebû Dâvûd, Edeb, 21; Tirmizî, Edeb, 11.

⁶⁷ Vahidî, Ebu'l-Hasen Ali b. Ahmed en-Nisaburî (v. 468/1075) *Esbabu'n-Nüzul*, Kahire, 1968. s. 243, 244.

Yüce Allah mü'minleri hoş olmayan bu davranışları sebebiyle uyardı:

وَإِذَا رَأَوْا تِجَارَةً أَوْ لَهْوًا انفَضُّوا إِلَيْهَا وَتَرَكُوكَ قَائِمًا قُلْ مَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ مِنَ اللَّهْوِ وَمِنَ التِّجَارَةِ وَاللَّهُ خَيْرُ الرَّازِقِينَ.

“Bazıları bir ticaret ya da bir eğlence gördüklerinde seni ayakta bırakıp ona doğru dağılıp gittiler! De ki: ‘Allah’ın katındakiler o eğlence-den de ticaretten de daha iyidir! Allah rızık verenlerin en iyisidir!’”⁶⁸

Mabetlerde mescit, ibadet hâlinde kulluk, meclislerde toplantı âdâb ve erkânına riayet etmek, kişinin dininin ve ahlâkının güzelliğindedir.

Sebeup ne olursa olsun, Allah’ın Elçisi topluma hitap ediyorken, onu dinlemeyi bırakıp gidilmez!

Zaruri bir hâlin dışında, gerektiği yerlerde âdâba riayet etmeyen kişinin ne ahlakından, ne itaatinden, ne ibadetinin güzelliğinden ne de insanlığından söz edilebilir! Özellikle Rasûlullah’ın meclislerinde ve ona karşı yapılan uygun olmayan bir davranış, tüm iyilikleri yok edici bir edepsizlikle nitelendirilmekle kalmaz,⁶⁹ bazen de doğrudan doğruya din ve iman sorunu olarak da sayılabilir!

Rasûlullah’ın Meclisinden İzinsiz Çıkıp Gitmek İman Meselesidir!

Yüce Allah bu olaydan birkaç yıl sonra indirdiği ayetlerle aynı konuda mü'minleri biraz sert bir dille uyarmış ve âdâba davet etmiştir:

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِذَا كَانُوا مَعَهُ عَلَى أَمْرٍ جَامِعٍ لَمْ يَذْهَبُوا حَتَّى يَسْتَأْذِنُوهُ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَأْذِنُونَكَ أُولَئِكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ فَإِذَا اسْتَأْذَنُوكَ لِيَعُضَ شَأْنِهِمْ فَأَذَنْ لِمَنْ شِئْتَ مِنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ.

“Gerçek mü'minler, ancak Allah’a ve Rasûlü’ne iman eden, onunla birlikte önemli bir iş için toplantı hâlindeyken Peygamber’den izin almadan ayrılıp gitmeyen kimselerdir. Muhakkak ki senden izin isteyenler, Allah’a ve elçisine iman ediyorlardır! Bazı işleri için senden izin isterlerse, onlardan dilediğine izin ver ve kendileri için Allah’tan mağfiredile! Şüphesiz, Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhametlidir.”⁷⁰

⁶⁸ Cuma 62/11.

⁶⁹ Hucurat, 49/1-5.

⁷⁰ Nur, 24/62.

Zemahşerî, İbn Kesir ve daha pek çok müfessir demiştir ki, Allah Teâlâ bu pasajda mü'minlere toplantıdan ayrılma âdâbını öğretmektedir.

Bir yere izinsiz girmek ne kadar âdâba aykırı ise, oradan izinsiz olarak ayrılmak da o derece âdâba mugayir bir davranıştır. Özellikle de burası, Rasûlullah'ın (sav) hitap ettiği bir toplantı olup kamuyu ilgilendiren önemli bir konu üzerinde konuşuluyorsa. Bu durumda konu, daha da hassasiyet kazanmıştır. O hâlde mü'minler, böyle bir toplantıyı özürsüz ve izinsiz olarak terk etmemelidirler.⁷¹

Bu iznin, bir iman meselesi edilip “...*Meclisten ayrılmak istediklerinde, ancak senden izin isteyenler mü'minlerdir...*” denilmesi, Allah'ın ayetlerine, elçisine, özellikle de topluma saygının önemine bir işaret olmalıdır!

Müfessirler bu hükmün, “*Senden izin almadan meclisten ayrılanlar kafirdir*” anlamına gelmeyeceğini özellikle belirtmişlerdir. Meclisten izinsiz ayrılan kimsenin, eğer münafık değilse -ki bunu ancak Allah bilir- kâmil mü'min olmadığı anlamında yorumlamışlardır.

Ayetin metninden anlaşılıyor ki, meclisten ayrılmak için izin isteyen kişilerin, kötü bir maksatla meclisi terk ettikleri düşünülmemeli; fakat çok önemli bir sebep yoksa toplantıyı sonuna kadar takip etmelidir. Şahsın gerçekten önemli bir mazereti varsa, izin istemeli, ancak izin verildiği takdirde meclisten ayrılmalı, değilse yerinde kalmalıdır.

Burada ikinci bir muâşeret esası da Rasûlullah'ın veya oturum başkanının izin isteyen her kişiye izin verme mecburiyetinin olmadığıdır! Bu da mecliste konuşulan konunun önemine veya o toplantıdaki atmosfere bağlanabilir.

Bu ayetlerden şu inceliği de tespit etmek mümkündür: Kişi Rasûlullah'tan veya meclisi yöneten reisten, oturum başkanından çok önemli ise, toplantıdan ayrılmak için usulüne uygun olarak izin ister. Başkan da izin verirse kalkıp gider. İzin anlamında elini kaldırıp veya işaret edip sonra da başkanın iznini beklemeden ayrılmak edebe uygun olmaz! Çünkü başkan ayrılmak isteyen her kimseye izin vermeyebilir.

⁷¹ Bkz. Zemahşerî, *Keşşaf*, III/78; İbn Kesir, *Tefsir*, VI/95.

6. Çağrısı Herhangi Birinin Çağrısına Benzetilemez!

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ وَأَنَّهُ إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ. وَاتَّقُوا فِتْنَةً لَا تُصِيبَنَّ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْكُمْ خَاصَّةً وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ.

“Ey iman edenler! Size hayat verecek şeye çağırıldıkları zaman Allah’a ve elçisine icabet edin! Allah’ın, kişi ile kalbi arasını ayıracağını ve toplu hâlde O’nun huzuruna götürüleceğinizi de bilin! Geldiğinde içinizden sadece zalimlere isabet etmekle kalmayacak olan musibetten sakının ve Allah’ın cezalandırmasının çetin olduğunu bilin!”⁷²

Allah nazarında iman hayat, küfr ise ölüm demektir; mü’min gerçek manada yaşayan, kâfir ise mecazî manada ölüdür; hatta kabirdekilere benzer:

“Sen, kabirdekilere işittirecek değilsin.”⁷³ “Sen ölüye işittiremezsin. Arkalarını dönüp kaçarken sağırlara da sesini duyuramazsın, körlere de sapıklıklarından vazgeçirip doğru yolu gösteremezsin! Sen ancak teslimiyetle iman eden kimselere duyurabilirsin.”⁷⁴

Allah ve Rasûlü’nün çağırıldıkları İslam ise, gerçek hayatın ta kendisidir. Dolayısıyla Allah ve Rasûlü’nün çağırıldığı İslam’a icabet edip gereğince yaşamak insana hem gerçek manada diriliği, yani insanca yaşamayı sağlar hem de sürekli nimetleriyle birlikte ebedî hayatı kazandırır. Bunun aksi ise, insanlıktan uzaklaşmak ve mecazi anlamda ölmek, diri diri kabre girmek demektir.⁷⁵

Ey iman edenler! Bilgi ile kalbinizi, itaat ve ibadetle de ruhunuzu diri tutmalısınız; aksi halde bilesiniz ki, gün gelir kalbiniz cilasını kaybedip deformasyona uğrar; hatta gerçek özelliğini kaybeder; kirlenir, pas tutar ve ölür.⁷⁶ Böylece kalbinizle ülfetiniz kesilir. Çünkü bilgisiz ve amelsiz iman, beslenmesi ve tedavisi durdurulmuş, her türlü komplikasyonlara açık hasta bir beden gibidir; tıpkı dalından kopmuş bir yaprak gibi, zamanla canlılığını da kaybedecektir o! Veya *“Ansızın ömrünüz tükenir; vakitsiz ve tedbirsiz bir hâldeyken ölüm karşınıza aniden dikiliverir!”⁷⁷*

⁷² Enfal, 8/24, 25.

⁷³ Fâtır, 35/22.

⁷⁴ Rum, 30/52-53.

⁷⁵ Zemaşşerî, Keşşaf, III/152; K. El-Beydâvî, Envaru’t-Tenzîl, I/390.

⁷⁶ Mutaffifin, 83/14.

⁷⁷ Zemaşşerî, Keşşaf, II/152.

Mukatil b. Hayyan'dan nakledilmiştir: Rasûlullah (sav) bir Cuma günü, hutbe okurken münafıklardan bazıları, kendilerine ağır gelen sözlerden sıkılıp sahabenin arkasına gizlenerek ve Peygamber'e görünmeden mescidi terk etmişlerdi.⁷⁸ Tabii ki onların bu edeb dışı davranışlarını Allah'ın Rasûlü görmedi. Ama görüleni ve görülmeyen her şeyi görüp bilen Allah Teâlâ onları görmüştü. O sebeple hem münafıkları uyardı hem de bu tür davranışta bulunacak olan herkese şu edeb dersini içeren âyetini indirdi:

لَا تَجْعَلُوا دُعَاءَ الرَّسُولِ بَيْنَكُمْ كَدَعَاءِ بَعْضِكُمْ بَعْضًا قَدْ يَعْلَمُ اللَّهُ الَّذِينَ يَسْتَلْلُونَ مِنْكُمْ لَوْ آدَابًا فَلْيُخَذَرِ الَّذِينَ يُخَالِفُونَ عَنْ أَمْرٍ أَنْ تُصِيبَهُمْ فِتْنَةٌ أَوْ يُصِيبَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ.

(Ey mü'minler!) “Allah'ın elçisinin çağrısını, aranızdaki birbirinizin çağrısına denk tutmayın; muhakkak ki Allah, içinizden birilerini siper edinerek gizlice sıvışıp gidenleri bilmektedir! O'nun buyruğuna aykırı hareket edenler, başlarına bir belânın gelmesinden veya can yakıcı bir azaba uğratılmaktan da sakınmalıdır!”⁷⁹

Rasûlullah'ın (sav) buyruklarını kendi aranızda, birbirinize verdiğiniz buyruklara benzetmeyin. Zira Allah'ın elçisinin buyruklarına itaat vaciptir. Çünkü “Rasûle itaat eden, muhakkak ki Allah'a itaat etmiş olur.” O'na itaatsizlik ise, Allah'a isyan sayılır.⁸⁰ O nedenle Rasûl'ün çağırıldığı şeye itiraz edip karşı durmayın ve O'nu gücendirmeyin!⁸¹ Nitekim şu ayet de aynı manayı desteklemektedir: “De ki şayet Allah'ı seviyorsanız, bana itaat edin ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın.”⁸²

Bu pasajda beş önemli edep/görgü kuralına işaret edilmiştir:

1. Önemli bir toplantı esnasında, zarurî bir sebep yokken toplantı terk edilmemelidir.
2. Bir özrü sebebiyle toplantıdan ayrılması gereken, meclis başkanından mutlaka izin istemelidir.
3. İzin vermek ya da vermemek başkanın inisiyatifindedir; izin verirse gidilmeli, vermezse toplantı terk edilmemelidir.
4. Bir toplantıyı izinsiz terk etmek, hem başkana hem de orada bulunanlara büyük bir saygısızlıktır.

⁷⁸ Bkz. İbn Kesir, *Tefsir*, VI/87.

⁷⁹ Nur, 24/63.

⁸⁰ Nisa, 4/80.

⁸¹ Bkz. Kurtubi, *el-Cami' li Ahkâmî'l-Kur'an*, XII/322; İbn Kesir, *Tefsir*, VI/96.

⁸² Âl-i İmran, 3/31.

5. Birilerinin veya sütunların arkasına saklanarak başkana görünmeden, gizlice sıvışıp gitmek ise, saygısızlığın ötesinde büyük bir edepsizlik olur!

7. Buyruklarına İtiraz Edilmez

Rasûlullah (sav) ile her konu müzakere edilir, fikrine karşı, edebe uygun bir biçimde fikir belirtilir ve yeni bir teklifte bulunulur. Çünkü İslam'da istişare bu maksatlardır. Allah Rasûlü de ashabıyla önemli konularda hep istişare etmiştir. Hatta istişare sonucu kendi fikrini değiştirdiği bile olmuştur. Mesela Bedir savaşında ordunun yerleştirilmesi için uygun bir yerin belirlenmesinde, Uhud savaşında şehirden dışarı çıkıp açık alanda savaşma ve Ahzab savaşında hendek kazılması konusunda Allah'ın elçisi sahabenin görüşü çerçevesinde karar almıştır. Fakat onun dini çerçevedeki emri, nehyi ve tavsiyeleri herhangi bir kimsenininkine benzetilmemelidir. Rasûl'e itaat etmemenin mesuliyeti vardır. Çünkü *"Rasûle itaat eden, muhakkak ki Allah'a itaat etmiş olur."* O'na itaatsizlik veya itiraz ise, Allah'a isyan sayılır.⁸³ O nedenle Rasûl'ün çağırdığı şeye itiraz edip karşı durmayın, karşı fikirlerinizle O'nu gücendirmeyin!⁸⁴

Nitekim Rasûl-i Ekrem (sav) şöyle demiştir: Allah ve Rasûlüne itaat eden doğru yolu bulmuş, isyan eden ise sadece kendisine zarar vermiş olur!⁸⁵

*"Allah ve Rasûlü bir işe karar verdiklerinde, artık hiçbir mü'min erkeğe ve kadına, kendileriyle ilgili o işte tercih hakkı yoktur! Kim Allah'a ve Rasûlü'ne karşı gelirse, kuşkusuz o, dosdoğru yoldan açıkça sapmış olur!"*⁸⁶

Şu ayet de aynı manayı desteklemektedir: *"De ki, şayet Allah'ı seviyorsanız, bana itaat edin ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın."*⁸⁷

Bu ayetten, Rasûlullah'ın yanında konuşulmaz, fikir beyan edilmez, hiç kimse düşüncesini açıklayamaz, anlamı çıkarılmamalıdır. Çünkü işlerini aralarında istişare yoluyla halletmeyi prensip haline getiren ve bunun yaygınlaşmasını emreden bir dinin peygamberi hakkında böyle bir düşünce doğru değildir.

⁸³ Nisa, 4/80.

⁸⁴ Bkz. Kurtubi, *el-Cami' li Ahkâmi'l-Kur'an*, XII/322; İbn Kesir, *Tefsir*, VI/96.

⁸⁵ Müslim, Cum'a, 48; Ebû Dâvûd, Nikah, 31, 32, Edeb, 77.

⁸⁶ Ahzab, 33/36.

⁸⁷ Âl-i İmran, 3/31.

Burada edebe uygun görülmeyen Hz. Peygamber'e itiraz etmektir. Bir fikre veya sahibine itiraz etmek ve fikri ile mücadele etmek başka şey, edeb kuralları içerisinde fikrini açıklamak, bir konuyu Rasûlullah (sav) ile müzakere etmek başka şeydir. Bu ikisi birbirine karıştırılmamalıdır.

8. Meclisinden Kaçılmaz

Çünkü böyle bir davranış Rasûlullah'ı ve benzeri hatipleri hafife almak, hatta onu aşağılamak anlamına bile gelebilir. Bunu da ne Allah ne Nebisi ne de herhangi bir devlet başkanı veya hatip hoşgörü ile karşılamaz ve karşlanması da beklenmez. O sebeple: *"Muhakkak ki Allah, içinizden birilerini siper edinerek gizlice sıvışıp gidenleri bilmektedir!"* âyeti cezai bir uyarıya işaret etmektedir. Nitekim âyetin devamındaki şu ibare, böyle bir davranışın cezasının ne olacağını da açıklamaktadır:

"O'nun buyruğuna aykırı hareket edenler, başlarına bir belânın gelmesinden veya can yakıcı bir azaba uğratılmaktan sakınmalıdırlar!"

9. Argo Tabirlerle Hitap Edilmez

Türkçe'de olduğu gibi, her dilde birden fazla manada kullanılan veya halk dilinde elastikiyeti olup farklı manalara çekilebilecek kelimeler, deyimler ve sözler, hatta argo tabirler vardır. Büyükler veya saygın kişilerle konuşurken özellikle böylesi kelimelerin kullanılmasına özen gösterilir. Çünkü yerine göre farklı manalarda kullanılabilen bu ve benzeri kelimeler veya sözler hitap edilen şahsın saygınlığına gölge düşürebilir veya sarfeden kimseleri mahcup edebilir.

Yüce Mevlamız, Peygamber'in arkadaşlarını, bu konuda da uyarma ihtiyacı duymuş ve birbirleriyle konuşurken; özellikle de Allah'ın Elçisine hitap ederken ins ve cinnin şeytanlarına fırsat verilmemesini öğütlemiştir:

Elçisiyle konuşurken, özellikle çevrede münâfık ve gayr-i müslimler, yani sözü kötüye çekecek kimseler varsa, mutlaka sözlerine, kullanacakları kelimelere, söyleyiş biçimine v.s. dikkat etmelerini öğütlemiştir. Çünkü peygambere saygısı olmayan veya her fırsatta onun yüce şahsına ve seçkin kişiliğine hakaret etmek isteyen haddini bilmez kişilere fırsat verilmiş olabilir.

Kurtubî'nin İbn Abbas'dan naklettiğine göre: *"Müslümanlardan birisi, Rasûlullah (sav)'e: 'Bizi gözet; anlattıklarını iyi işitip anlayabilmemiz için bize zaman tanı, ağır ağır ve tane tane konuş; anlama-*

mıza fırsat ver.’ anlamında⁸⁸ ‘Râinâ ya Rasûlallah.’⁸⁹ demişti. Yahudiler, sahabinin gâyet iyi niyetle söylemiş olduğu bu sözü duyunca, Hz. Peygamber ile alay etmeye fırsat bildiler. Çünkü aslı itibariyle hayvanları gütmek, gözetleyip muhâfaza etmek ve bir şeye yönelmek gibi manalara gelen bu kelime, Yahudilerin kendi aralarında ‘İşit, işitmez olası’ veya ‘Bizi güt’ mânâsında tahkir edici bir deyim olarak kullanılmaktaydı. Onlar sahabeden bu sözü işitince: ‘Biz, Muhammed’e kendi aramızda gizlice söverken, ona inananlar açıktan sövüyorlar.’ deyip şamata ederek gülüşmeye başladılar. İşte bu olay üzerine Allah Teâlâ mü’minleri uyardı ve:

*Ey îman edenler, ‘râinâ’ demeyin, (o tabirin yerine) ‘unzurnâ’ deyin. Söze de iyice kulak verip dinleyin. Kâfirler için acıklı bir azap vardır.*⁹⁰ buyurdu.”⁹¹

Hadd-i zatında Allah Teâlâ, yalnız Hz. Peygamberle konuşurken değil, mü’minler kendi aralarında konuşurken de üsluplarına, sözlerine hatta kullanacakları kelimelere bile dikkat etmelerini söylemiş; özellikle güzel söz söylemelerini tavsiye etmiş ve bu konuda şöyle bir uyarıda bulunmuştur:

*“Kullarıma söyle, birbirlerine en iyi sözlerle konuşsunlar, zira Şeytan kışkırtıp aralarını bozabilir! Çünkü şeytan insanın apaçık düşmanıdır.”*⁹²

Bu ayetten dolayı mü’minlerin birbirlerine hitap ederken, karşılıklı konuşurken veya latife yaparken daima tatlı dille, güler yüzle, latif, hoş ve seçilmiş güzel sözlerle konuşmaları Âdâb-ı muâşeret’ten bir kural olmuştur.”Latife latif söz gerekir” özdeyişinde olduğu gibi daima letafet, nezaket ve rikkat içerisinde olmalıdırlar. Mesela söze

⁸⁸ Neseî, *Medârik*, I/67.

⁸⁹ *Râinâ. ra’â/yer’â* fiilindedir ve hayvan gütmek; asıl manası hayvanları, hayatlarını koruyup devam ettirecek besinlerle beslemek veya düşmanlarına karşı onları savunup korumak, gözetleyip muhafaza etmektir. Aynı zamanda iltifat etmek, yönelmek anlamı da vardır. *Er-Ri’yü* ve *er-Ra’iyye* muhafaza edilen, güdülen; *el-Mer’a*, muhafaza etme, gütmeye yeri, otlak, merâ; *er-Râ’î*, muhafız, güdücü, koruyucu, çoban anlamındadır. “*Femâ ra’avhâ hakka ri’ayetih/Onu, gerektiği biçimde korumadılar.*” (Hadîd, 57/27 âyetinde ve Hz. Ömer’in rivayet ettiği; “Küllüküm râ’in ve küllüküm mes’ûlün an ra’iyyetihi/Hepiniz çobansınız ve güttüklerinizden mes’ûlsünüz.” hadisinde de bu manada kullanılmıştır. İnsanın bir şeye riayeti ya da mürâ’ati, onu murakabe etmesi, gözetmesi, ne olup olmayacağına bakıp koruması anlamındadır. Bu söz, Yahûdilerin kendi aralarında “*İşit, işitmez olası ve bizi güt!*” (Nisa, 4/46) anlamında argo bir deyim olarak da kullanılmaktadır. (Rağıb, *Müfredat*, RA’Y mad.; Âsım Efendi, *Kâmûs Tercemesi*, RA’Y mad., IV/983.)

⁹⁰ Bakara, 2/104.

⁹¹ Kurtubî, *el-Câmi’ li Ahkâmî’l-Kur’ân*, I/57.

⁹² İsrâ, 17/53.

başlarken birbirlerine iltifatta bulunmayı alışkanlık hâline getirebilirler. Örneğin “*Afedersiniz...*”, “*İzininizle...*”, “*Müsaade buyrulursa...*” gibi muhataba saygı ifade eden cümlelerle söze başlanabilir. Muhababın sözü kesilmemelidir. Dinlemiyormuş gibi davranılmamalı; iki kişi konuşurken üçüncü kişi ‘*Damdan düşercesine*’ aralarına girmemeli; aksine ‘*Söze iyi kulak verip, tamnamını dinledikten sonra en güzeline uymalı.*’⁹³ Tasdik ederken abartılmamalı, sözü reddedilirken güzel bir üslupla ifade edilmelidir. Özellikle kötü manaya çekilecek veya yanlış anlaşılıp Müslüman kardeşini incitecek ölçüsüz ve nahış sözler, asla söylenilmemeli, yakışsız hitaplar kullanılmamalıdır. Çünkü şeytan ve şeytanımsı kişiler maksadını aşan ve düşünülmeden sarf edilen böylesi sözleri, kardeşlerin arasını açmak için bir fırsat olarak değerlendirebilir⁹⁴; onların gönüllerine vesvese verip aralarını açmaya; hatta birbirlerine düşman olmaya kadar sürükleyebilir!!

10. Evine İzinsiz Girilmez

Vakitli vakitsiz, herhangi bir kimsenin evine gitmek, saatlerce orada kalıp sohbet etmek, evde pişen yemeğe, bu şekilde, dâvetsiz misafir olarak ortak olmak ve bunu âdet haline getirmek elbette ki âdâba uygun bir davranış değildir ve hoş karşılanması da beklenebilir. Bu tür davranışların, ister söylensin ister söylenmesin, ev halkını rahatsız edeceği muhakkaktır.

İbn Abbas’tan nakledildiğine göre sahabilerden bazıları, Hz. Peygamber’in evine zamanlı zamansız demeden, bazen de izin almaya hiç gerek duymadan giriyor, dakikalarca oturup hanımları ile sohbet ediyor, hatta üzerine gelmişlerse, sofraya oturup ev hâliyle birlikte yemek dahi yiyorlardı.⁹⁵ Bazıları da özellikle yemek zamanını kolluyor veya oturup yemeğin pişmesini bekliyordu. Yemek için davet edilenlerden bir kısmı ise, yemeği yedikten sonra kalkıp gitmeleri gerekirken, gitmiyor orada uzun süre birbirleriyle sohbet ediyorlardı. Bu durum, ister istemez Hz. Peygamber’i ve Ehl-i beyti⁹⁶ rahatsız ediyordu; fakat o (sav), tabii ki hanımları sürekli tekrarla-

⁹³ Bkz. Zümer, 39/18.

⁹⁴ Bakara, 2/104.

⁹⁵ Kadî el-Beydâvî, *Envaru’t-Tenzil*, II/251.

⁹⁶ Kur’an-ı Kerim’de toplam üç ayette “*Ehl-i Beyt*” kavramı geçmektedir. Bunlardan ilk ikisinde Hz. İbrahim’in hanımı ile Hz. Musa’nın annesi; özellikle Ahzab suresi 33. Ayette ise Resûlullah’ın (sav), bu pasaj indirildiğinde hayatta olan hanımları kast edilmiştir. Biz bu kitapta kullandığımız her yerde “*Ehl-i Beyt*” ile Rasûlullah’ın hanımlarını, yani “*zevcât-ı tahirât*”ı kast etmekteyiz.

nan bu hareketten rahatsız oluyor, fakat bu kişileri kırmaktan çekinerek duydukları rahatsızlığı kendilerine söylemiyorlardı.⁹⁷

Buharî'nin Enes'ten (ra) naklettiğine göre Rasûlullah, Cahş'ın kızı Zeyneb ile evlendiği zaman bir düğün yemeği/velîme vermişti. O gün Rasûlullah bana, *'Medine sokaklarını dolaş ve küçük büyük demeden gördüğün herkesi davet et!'* dedi. Ben de öyle yaptım. O yemekte Rasûlullah 400 kişiyi et ve ekmek ile doyurdu. Misafirler yemeklerini yedikten sonra kalkıp gitmiş, üç kişilik bir grup ise, oturup sohbete dalmıştı. Rasûlullah, uzun süre onların da kalkıp gitmelerini bekledi, fakat gitmediler. Sonra kendisi kalktı, Âişe'nin odasına gitti; orada bir süre bekledi. Sonra dışarı çıktı ve bir süre de dışarıda bekledi. Eve dönünce üç kişinin hâlâ oturuyor olduğunu gördü. Daha sonra beni gönderdi. Ben gelip baktığımda onların da gittiğini gördüm ve Rasûlullah'a durumu söyledim. O da kalktı, Zeyneb'in odasına girdi.⁹⁸ Bu olay üzerine Allah Teâlâ:

"Ey iman edenler! Bundan sonra yemeğe davet edilmeksizin, vaktine de bakmaksızın⁹⁹ Peygamber'in evlerine girmeyin! Eğer davet edilmişseniz, tam vaktinde girin ve yemeği yiyince derhâl kalkın dağulun; sohbete dalıp kalmayın! Böyle yapmanız Peygamber'i üzmektedir, ama o utandığı için size bir şey söylemiyor. Allah hakkı söylemekten çekinmez.¹⁰⁰ âyetini indirdi.

Rasûlullah (sav), yemeğe davet edilince, o davete icabet edilmesi gerektiğini söylemiştir. Özellikle de düğün yemeklerine.¹⁰¹ Mesela bir hadisinde: *"Biriniz düğün yemeğine davet edildiği zaman davete icabet edip o yemeğe katılsın."* buyurmuştur.¹⁰²

Allah Teâlâ da bu tip davetlere icabet etmenin âdâbını getirmiştir. Amaç, Rasûlullah'ın evine vakte riayet etmeksizin ve izin almadan girilmemesidir.¹⁰³

⁹⁷ Abdullah b. Abbas, *Tenviru'l-Mikbâs Min Tefsiri İbni Abbas*, Müellif: Ebû Tahir Muhammed b. Yakub el-Firûzâbâdî, Mısır, 1316 h, s. 263; Buharî, Tefsir, Ahzab, 8, VI/24; Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, VI/223.

⁹⁸ Bkz. Buharî, Tefsir, Ahzab, 33/8., Nikah, 64, 67.; Müslim, Nikah, 94, 95.

⁹⁹ *enâ/ye'nî* fiilinden olup, bir şeyin olgunlaşma zamanının yaklaşması; vaktinin girmesi demektir. Buna göre, âyetin manası şöyle olmalıdır: *"Yemek vaktinin girdiğine bakmaksızın."* Yani, vaktinden önce gidip orada beklemeyin yahut gecikmeyin ya da yemek vakti geçtikten sonra yemeğe gitmeyin; vakte dikkat edin!

¹⁰⁰ Anzab, 33/53.

¹⁰¹ Buharî, Nikah 74; Müslim, Nikah, 100, 102, 105.

¹⁰² Buharî, Nikah, 71; Müslim, Nikah, 96, 98.

¹⁰³ Ebû Hayyan, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yusuf b. Hayyan el-Endülüsî, *el-Bahru'l-Muhîyt*, Riyad, 526 h., VII/246; ez-Zemahşerî, *el-Keşşaf*, III/271.

Bu ayetten, pek çok müfessirin de tespit ettiği gibi,¹⁰⁴ şu kural-ları çıkarmamız mümkündür:

1. Ne Rasûlullah'ın ne de bir başkasının evine vaktin müsait olup olmadığına bakılmaksızın gidilmemelidir.

2. Kişi, yemek için; özellikle düğün yemeği için çağrılmışsa, o zaman Peygamberzin veya başka bir şahsın evine gitmelidir. Zira davete icabet âdâptandır.

3. Yemeğe davet edilmeyen kimse, orada bulunmamalıdır.

4. Davetli de tam zamanında yemekte hazır bulunmalı; ne erken nede geç gitmelidir!

5. Davet edildiği eve mutlaka izin almak suretiyle girilmelidir.¹⁰⁵

6. Yemek esnasında sohbet edilebilir.¹⁰⁶

7. Yemek faslı bittikten sonra, yeniden sohbet etmek için beklenmemeli; yemek biter bitmez teşekkür edilmeli, hayır duada bulunulmalı ve güzel bir lisanla müsâde alınarak¹⁰⁷ oradan uzaklaşılmalıdır.

Allah Teâlâ buyuruyor ki: *“Yemeğe dâvet olunduğunuz zaman eve girin, yemeği yedikten sonra hemen dağılın; sohbet etmek için orada oturmayın.”*

Davet sırf yemek için olup herhangi bir meseleyi görüşmek ya da sohbet etmek için değilse, yemekten sonra hemen dağılmak nezih bir davranış olur.

Bu âyetlerle sahabeye, artık ziyafet ve davet konularında gerekli âdâb öğretilmiş oldu.¹⁰⁸

Evet, edep nereye girmişse orasını tezyin etmiş, güzelleştirmiştir. Edebin gözetilmediği yer ise daima çirkindir. İnsanları da seviye düşüklüğüne uğratar.

Yer yer ifade edildiği gibi, bu ayetlerle getirilen muâşeret kural-ları, elbette sadece Hz. Peygamber'in evine ve sahabilere özgü değildir. Zira Kur'an evrenseldir...

¹⁰⁴ Âlûsî, Ebu'l-Fadl Şihabuddin es-Seyyid el-Bağdâdî, *Rûhu'l-Maanî fî Tesîri'l-Kur'âni'l-Azîm ve's-Sebu'l-Mesânî*, Bulâk, 1301 h., VII/86.

¹⁰⁵ İbnu'l-A'râbî, Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, Beyrut, (tahkîk, Muhammed el-Becevî), tarihsiz, III/1577.

¹⁰⁶ Âlûsî, a.g.e., VII/88.

¹⁰⁷ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, VI/3920.

¹⁰⁸ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, VI/3920.

11. Hanımarıyla Evlenilmez

وَمَا كَانَ لَكُمْ أَنْ تُؤْذُوا رَسُولَ اللَّهِ وَلَا أَنْ تُنكِحُوا أَزْوَاجَهُ مِنْ بَعْدِهِ أَبَدًا إِنَّ ذَلِكُمْ كَانَ عِنْدَ اللَّهِ عَظِيمًا

“Allah’ın elçisi’ni üzmeniz ve O’ndan sonra eşlerini nikâhlamanız size yakışmaz! Zira bu, Allah katında sizin için çok büyük bir ayıptır, günahıdır!”¹⁰⁹

Hiz. Peygamber’in hanımları, saygıdeğer olmaları ve nikâhlanmalarını bakımından mü’minlerin anneleri mesabesinde. Çünkü onlara saygı Rasûl’e saygıdır; onlara saygısızlık ise, Allah’ın elçisine dolayısıyla Allah’a saygısızlık addedilir. Elbette onlar, mahremiyet açısından ve sosyal ilişkilerde mü’minlerin öz anneleri gibi düşünülemez.¹¹⁰

Ahş-veriş söz konusu olduğu ve bir şey isteneceği zaman mutlaka perde gerisinden istenmelidir; yüz yüze görüşülmez, oturulup onlarla sohbet edilmez. Bu tür davranışlar şahsın kalbinde, şeytanın da vesvesesi sonucu mü’mine yakışmayan arzuların belirmesine sebep olabilir!

Nitekim İbn Atiyye ve Kurtubî’nin tefsirlerinde naklettiklerine göre, sahabilerden birisi (ismi mahfuz), sırdaşlarından birine: “Rasûlullah öldükten sonra Âişe’yi ben nikâhlamak istiyorum.” demişti.¹¹¹

İki kişinin bildiği şey sır olmaz, denilir. Çünkü “Sırrın senin esirindir, onu bir başkasıyla paylaştığın an bu sefer sen sırrının esiri olmuş olursun.”

Kişinin içinde sakladığı sır, Zevcât-ı Tahirât ile ilgili, dolayısıyla bir biçimde Allah’ı da ilgilendiriyor, O’na karşı da mahcubiyete sebep olacak türden ise, onun kalpte bulundurulması bile insanı mahkûm etmeye kâfidir. Nitekim Cenab-ı Allah konu ile ilgili âyetin sonunda açıkça söylemiştir:

“İçinizdeki bir şeyi açıklamış da olsanız veya gizleseniz de (O’nun için hiç bir şey değişmez); muhakkak ki Allah her şeyi bilir.”¹¹²

Bu sahabenin samimi dostuna söylediği sır, ister istemez, Rasûlullah’ın (sav) kulağına ulaşmıştı. Bu düşünceyi işitince Allah’ın elçisi çok üzüldü! Çünkü henüz vefat etmemişken hanımları paylaşıyordu! Evli olan hiç bir erkek veya kadın için düşünülmesi Müslümana yakışmayan böyle bir düşünce Hiz. Peygamber ve hanımları için nasıl düşünülebilir di ki?!

¹⁰⁹ Ahzab, 33/53.

¹¹⁰ Neseî, Medârik, III/294.

¹¹¹ Kurtubî, el-Cami’ li Ahkâmi’l-Kur’an, XIV/228-229.

¹¹² Ahzab, 33/54.

İşte, nadir de olsa sahabilerden bazılarının böylesine hoş olmayan düşünce ve sözlerine imkan vermemek amacıyla *hicap ayetleri* adı verilen bu pasaj indirildi,¹¹³ bilhassa şu ayet:

“Allah’ın elçisi’ni üzmeniz ve O’ndan sonra eşlerini nikâhlamanız size yakışmaz! Zira bu, Allah katında sizin için çok büyük bir ayıptır, günahdır!”¹¹⁴

Böylece nikâh düşen sahabîlerin, Hz. Peygamber’in hanımlarıyla yüz yüze görüşüp konuşmaları ve hatırlarına gelebilecek her türlü nahoş düşünceleri engellenmiş oldu.

12. Nefse Tercih Edilmeli, Hatta Daha Çok Sevilmeli

Kâinatın efendisi, mahlûkatın en şerefli, Allah Teâlâ’nın sevgili kulu ve Rasûlü olan Hz. Muhammed Mustafa (sav) insanlık âlemine gelişi ile rahmet, getirdiği ilâhî nizamla da hidâyet rehberi olmuştur.

Bu özellikleriyle Hz. Peygamber, değil sadece Müslümanlar, bütün insanlar tarafından, canları kadar, hattâ canlarından daha fazla sevmeye lâyıktır.

Âlemlere rahmet olarak gönderilen Hz. Muhammed,¹¹⁵ özellikle mü’minlere Allah’ın büyük bir iyiliğidir.¹¹⁶

Çünkü o gelmeden önce insanlık âlemi, özellikle sahabe-i kiram, apaçık bir sapıklık içerisinde ve manevî yönden ölü idiler; onunla dirilip yeniden hayat buldular.¹¹⁷

İçine düşmek üzere oldukları ateş çukurunun kenarındaydılar; oradan çekilip çıkartıldılar.¹¹⁸

Kendilerine okunan Allah’ın ayetleri ile maddî manevî kirlerden tamamen arınarak insan kimliklerine yeniden kavuşmakla kalmadı, ahlâken de yüceltildiler. Kitab’ı ve hikmeti öğrendiler.¹¹⁹

Yaklaşık yirmi üç yıl gibi kısa bir sürede eğitilerek “*İnsanlar için çıkartılmış en hayırlı/medenî...*”¹²⁰ ve “*Adalet sahibi örnek bir toplum*”¹²¹ oldular.

¹¹³ Vâhidî, *Esbabu’n-Nüzûl*, s.206; Kurtubî, *el-Cami’ li Ahkâmi’l-Kur’an*, XIV/228,229.

¹¹⁴ Ahzab, 33/53.

¹¹⁵ Enbiyâ, 21/107.

¹¹⁶ Âl-i İmran, 3/164.

¹¹⁷ Bkz. Enfâl, 8/24, 25.

¹¹⁸ Âl-i İmrân, 3/103.

¹¹⁹ Âl-i İmrân, 3/164.

¹²⁰ Bakara, 2/143.

¹²¹ Âl-i İmrân, 3/110.

İşte bu ve benzeri sebeplerle, başta sahabe olmak üzere tüm mü'minler, iman ve İslamlarıyla birlikte, sahip oldukları nimet ve meziyetlerinin tamamını -Allah'tan sonra- Hz. Peygamber'e borçludurlar.

Biliniyor ki Hz. Muhammed, insanlık âlemini Orta Çağ'ın karanlıklarından kurtarmak, İslam'ın nuru ile aydınlatmak ve Rabb'i tarafından beğenilip övülen o seçkin toplumu vücuda getirebilmek için bıkmadan, usanmadan çalıştı; kendisini helâk edercesine çaba sarf etti. İnsanlık için kendi canını ortaya koydu...

Mekke'de müşriklerin, Medine'de Münafıklar ve Yahudilerin tüm engelleme çabalarına, tehditlerine, haince tuzaklarına, yaralamalarına, hatta defalarca öldürme teşebbüslerine rağmen yılmadan ve davasından asla taviz vermeden risalet görevini başarıyla sürdürdü.

Onun bu özgün çabası sonucu akli başında olan insanlar gerçekleri gördüler. Düşüncesiz davranışlarına son verdiler. Zalimlere cesurca başkaldırdılar. Aklın, Peygamber'in ve Vahyin teraküm etmiş/birikmiş ışığında günden güne daha da aydınlandılar. Batıl olan her şeye karşı savaş açtılar. Böylece Hak batıla üstün geldi. Âlemlerin Rabb'i Allah'ı bırakıp basit varlıklara kul, köle olma zilletinden kurtuldular. İnsanî kimlik ve kişiliklerine yeniden kavuştular. Mü'min olma şeref ve izzeti ile zilletten kurtulup dimdik ayağa kalktılar.¹²² Zorla gasp edilen tüm haklarını tekrar ele geçirdiler.

Sonuçta Orta Çağ'ın karanlıkları arasından Allah'tan başka hiçbir kimseye ve hiçbir şeye boyun eğmeyen tamamen özgür, içi dışı apaydın, ilim ve basiret sahibi yepyeni bir toplumu, İslam toplumunu vücuda getirdiler. Böylesine örnek çabalarıyla hem çağdaşlarına hem de çağlar ötesine ışık tuttular. İşte bu yüzden Hz. Peygamber mü'minler için çok önemlidir, iman ve İslam'ın kadrini bilenler için kendi canlarından daha evlâdır!

O (sav), sevgide, saygıda, esirgemedede ve her konuda öncelik hakkına sahiptir! Bir tehlike ya da iyilik karşısında sahabe, kendisiyle Hz. Peygamber arasında tercih yapma durumunda kaldığında, kesinlikle onu kendisine tercih etmeliydi. Yeri geldiğinde onun için canını bile feda etmekten asla çekinmemesi gerekirdi! Nitekim hep öyle oldu... Çünkü o can, onunla gerçek hayatı bulmuştu. O can, onunla önem kazanmış, gerçek insan kimliğine kavuşmuştu. O can, onunla

¹²² Bkz. Fetih, 48/24.

Rabb'ine yükselmişti. O can, onunla gerçek anlamını bulup cehen-neme ebedî yakıt olma azabından kurtulmuştu.

M. Akif Ersoy ne güzel tasvir etmiş:

*“İmandır o cevher ki, İlahi ne büyüktür;
İmansız paslı yürek sinede yüküdür!”*

Peki, Nebi sadece Sahabe-i Kiram için mi böylesine değerlidir?

Hayır! İman ve İslam'ın ne demek olduğunu bilen ve mü'min kimlik ve kişiliğini yeterince takdir edebilen her mü'min için Nebi, kendi canından daha evladır. Çünkü o (sav), tüm mü'min canların cananıdır. Şairin dediği gibi:

*“Canımı canan eğer isterse minnet canıma!
Can nedir ki ânu kurban etmeyim cananıma.”*

Evet, *“Nebî, mü'minlere kendi nefislerinden daha evlâdır.”*¹²³

Bu ayet bir de şöyle tefsir edilmiştir: *“Nefis kötülüğü emreden olması bakımından, icâbet söz konusu olduğu zaman, Nebi'ninkini nefsin çağırdığına tercih etmek mü'minler için en güzel bir tercih olur. Çünkü Nebî, Allah'ın emri ile Müslümanları 'Dârı's-selâm (Esenlik Yurdu)'a çağırır, mutlak hayır ve kurtuluşa götürür; nefis ise 'kötülüğü emreder’¹²⁴ zâhiren güzel görünen şeytanın yoluna götürür. Bu sebeple Rasûlullah'ı, insanın kendi nefsinden daha fazla sevmesi, herhangi bir tehlikeye ma'rûz kaldığı vakit onu muhafaza etmek, hattâ gerekirse canını o maksatla fedâ etmek gerekir.”*¹²⁵

Enes b. Mâlik (ra)'in rivâyet ettiğine göre Nebî (sav): *“Beni siz çocuğunuzdan, babanızdan ve bütün insanlardan daha fazla sevmedikçe gerçek mü'min olamazsınız.”*¹²⁶ buyurmuş ve konunun ehemmiyetini bu şekilde açıklamıştır.

Hiz. Peygamber'i sevmenin bir derecesini de Hiz. Ömer hadisin-den anlamaktayız.

Hiz. Ömer: *“Ya Rasûlullah, seni nefsimden başka her şeyden daha çok seviyorum.”* dedi.

Rasûlullah: *“Hayır ya Ömer! Bu yeterli değildir. Nefsim yed-i kudretinde olan'a yemin ederim ki sen, beni canından da ileri tutmadıkça gerçekten sevmiş olamazsın.”* dedi. Bunun üzerine Hiz. Ömer:

¹²³ Ahzab, 33/ 6.

¹²⁴ Yûsuf, 12/53.

¹²⁵ Bursavî, *Rûhu'l-Beyân*, VII/138.

¹²⁶ Buhârî, İman, 8, I/9; Müslim, es-Sahîh, 16, 44 H., I/67.

“Allah’a yemin olsun ki, ya Rasûlallah, sen bana canımdan da ilerisin.” deyince Rasûlullah Efendimiz: “Şimdi oldu, ya Ömer!” dedi.¹²⁷

Peygamber Efendimizin bir başka hadisi de şöyledir: Şu üç özellik kimde varsa, o kesinlikle imanının halavetini/tadını almış demektir:

1. Allah ve Rasûlü’nü herkesten daha çok sevmek.

2. Sevdiğini Allah için sevmek, sevmediğinden de Allah için nefret etmek.

3. İmandan sonra inkara düşmeyi ateşe atılmak gibi görmek.¹²⁸

Nitekim Allah Teâlâ da öyle buyurmuyor mu?

“De ki “Eğer babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, aşiretiniz, kazandığınız mallarınız, zarara uğramasından korktuğunuz ticaretiniz, hoşlandığınız evleriniz size Allah’tan, elçisinden ve O’nun yolunda cihat etmekten daha değerli ise, artık Allah size cezasını getirinceye kadar bekleyin! Allah, fasıklar topluluğunu asla doğru yola iletmez!”¹²⁹

Hz. Peygamber’i sevmenin nasıl olması gerektiğine gelince: Bu konuda akla ilk önce gelecek olan, Allah Teâlâ’nın Kur’an-ı Kerim’inde öğretmiş olduğu sevgi ve saygı tezahürleridir. O’nun emirlerine itâat etmek, yasakladığı şeylerden uzaklaşmak, hiçbir yerde ve hiçbir konuda önüne geçmemek, yanında edep dışı hareketlerde bulunmamak, Onu rahatsız edecek, incitecek, kıracak her türlü söz ve davranışlardan uzaklaşmaktır. O’nun hoşlanacağı şekilde hareket etmek, Ona salat etmek, desteklemek; ona karşı çıkanların karşısına çıkmak, Ona teslimiyetle salat u selam getirmektir.

Bununla beraber, sevgi ve saygıda aşırılıktan da sakınmak gerekir. Başka toplumlarda olduğu gibi ilâhlık mertebesine çıkartmak, “sakal-ı şerif”, “hırka-i şerif” gibi eşyasına tapınmak, önünde yerlere kadar eğilip secde etmek ve benzeri beşerüstü iltifatlarda(!) bulunmak, bizzat Hz. Peygamber tarafından yasaklanmıştır.

Her ne kadar, mahlûkatın efendisi ve Allah’ın sevgili kulu ve Rasûlü olsa da her zaman kendisinin de bir insan olduğu gerçeğini muhafaza eden Hz. Peygamber (sav): “Hıristiyanların Meryem oğlu İsa’ya eğilip büküldükleri gibi bana karşı da eğilip bükülmeysin. Niha-

¹²⁷ Buhârî, Eyman, ve’n-Nüzûr, 3.

¹²⁸ Buhârî, İman, 9; Müslim, İman, 67.

¹²⁹ Tevbe, 9/24.

yet ben de bir kulum, bana Allah'ın kulu ve Rasûlü deyip o nazarla bakınız"¹³⁰ buyurmuş ve Allah'tan başka hiçbir varlık için câiz olmayan secde ve benzeri sevgi tezâhürlerini şahsı için aslâ kabul etmemiştir. Bu sebeple, önünde eğilmek, ayaklarını öpmek ve eşyasına taparcasına önem vermek sevgide ifrat olacağından câiz değildir.

13. Vefatından Sonra Rasûlullah'a Saygı ve Sevgi

Buraya kadar anlattıklarımız, Hz. Peygamber hayatta iken, O'nu görüp sohbet etme şerefine eren Müslümanların yapmaları gerekli olan muâşeret esasları idi. Gerçi yer yer sonraki Müslümanlar için de işaret edilen mesajlara yer verilmişse de, Rasûlullah'ın vefâtından sonraki Müslümanların, yani Muhammed ümmetinin sevgi ve saygıları konusuna ayrı bir başlık açmayı uygun bulduk.

Âlûsî'nin beyanına göre, İslam ulemâsı, Peygamber hayatta iken yanında yapılması yasak olan şeyler vefâtından sonra da yasak olduğu için; kabri yanında bulunurken veya hadisleri bir ders olarak okunurken yüksek sesle konuşmak caiz görülmemiş.¹³¹ Bilhassa Hadis derslerinde, o (sav), meclisteymiş gibi düşünüp laubali davranmamak, edebe aykırı söz ve şakalarda bulunmamak gerekir. Kabrini ziyaret ederken, sanki Hz. Peygamber hayatta imiş gibi edebe riâyet etmek, ism-i şerifi anıldığı zaman salât-ü selâm getirmek, sünnetine tâbi olup gösterdiği yol ve erkâna uymak vefâtından sonra Rasûlullah'a saygı ve sevginin tezahürlerinden sayılır.

O hayatında saygı değer bir kişi olduğu gibi vefâtından sonra da aynı derecede sevgi ve saygıya layıktır. Rasûlullah'ın vefâtından sonra bir gün Hz. Ömer, Mescid-i Nebevî'de yüksek sesle konuşan iki kişiyi gördü ve öfkeyle yanlarına gitti ve: "*Siz neredede olduğunuzu bilmiyor musunuz? Eğer yabancı olmasaydınız, Rasûlullah'a karşı yaptığınız bu saygısızlığınızdan ötürü sizin canınızı yakardım!*" dedi.

Tam da burada, Nâbi'den söz etmemek olur mu?!

Nâbi, 1678 senesinde sultandan izin alarak, hacca gitmek için kabile ile birlikte yola çıkar. Hac kafilesi Osmanlı devlet ricâlinden meydana gelmektedir. Medîne'ye yaklaştıkları gece, Peygamber efendimize duyduğu hürmetten ve ona yaklaşmış olmanın verdiği heyecandan ötürü hiç uyumayan Nâbi, kâfiledeki bir devlet büyüğünün, uyurken ayaklarını kibleye doğru uzattığını görür ve onun da duyacağı bir sesle şu nâtı söyler:

¹³⁰ İbn Kesir, *Tesir*, III/467.

¹³¹ Âlûsî, *Rûhu'l-Maânî*, VIII/175.

*Sakin terk-i edebden, kûy-i mahbûb-i Hudâ'dır bu!
Nazargâh-i ilâhîdir, Makâm-ı Mustafâ'dır bu.*

*Habîb-i Kibriyâ'nun hâb-gâhıdır fazîletde,
Tefevvuk-kerde-i arş-ı cenâb-ı Kibriyâ'dır bu.*

*Bu hâkin pertevinden oldu deycûr-i Âdem zâil,
İmâdın açdı mevcûdât dü çeşmin tûtüyâdır bu.*

*Felekde mâh-ı nev Bâb'üs-Selâmın sîne-çâkidir,
Bunun kandîli cevzâ Matla-ı nûr-i ziyâdır bu.*

*Mürâât-ı edeb şartıyla gir Nâbî bu dergâha,
Metâf-ı kudsiyâdır bûse-gâh-ı enbiyâdır bu.¹³²*

Allah Teâlâ Kur'an-ı Kerim'inde Rasûlullah'a saygı ve muhabbet konusunda şöyle buyurmuştur:

“Şüphesiz Allah ve Melâikesi Nebîye salât ediyorlar, ey îman edenler, siz de O'na teslimiyetle salât-ü selâm edin!”¹³³

¹³² Açıklaması şöyledir:

“Edebi terketmekten sakın! Zira burası Allahu Teâlâ'nın sevgilisi olan Peygamber Efendimiz'in bulunduğu yerdir.

Bu yer, Hak Teâlâ'nın nazargahı, Rasûl-i Ekrem'in makâmıdır. Burası Cenâb-ı Hakk'ın sevgilisinin istirahat ettikleri yerdir. Fazîlet yönünden düşünülürse, Allahu Teâlâ'nın arşının en üstündedir.

Bu mübârek yerin mukaddes toprağının parlaklığından yokluk karanlıkları sona erdi. Yaradılmışlar, iki gözünü körlükten açtı. Zîrâ burası kör gözlerle şifâ veren sürmedir.

Gökyüzündeki yeni ay, O'nun kapısının, yüreği yaralı âşığıdır. Gökyüzündeki oğlak yıldızı bile O peygamberin nûrundan doğmaktadır.

Ey Nâbî, bu dergâha edebî şartlarına riâyet ederek gir. Zîrâ burası, büyük meleklerin etrâfında pervâne olduğu ve peygamberlerin hürmetle eğilerek öptüğü tavaf yeridir.”

O yüksek rütbeli kişi, hemen ayaklarını toplayarak doğruldu ve bu nâtı ne zaman yazdığını sordu. Yûsuf Nâbî de: “*Şu anda sizi bu durumda uzanmış görünce elimde olmayarak yüksek sesle söylemeye başladım. İkimizden başka bilen yok*” dedi. Bu sözler üzerine o kişi, rahat bir nefes alarak: “*Mâdem ki bu şiiri burada söyledin, burada kalsın. İkimizden başkası duymasın*” diye ikâz etti. Kâfile yoluna devam ederek sabah ezânına yakın Mescid-i Nebî'ye vardığında, minârelerden müezzinler Ezân-ı Muhammedî'den evvel Nâbî'nin, “*Sakin terk-i edebden...*” diye başlayan nâtını okuyorlardı. Nâbî ve o yüksek rütbeli kişi hayretten donakaldılar. Sabah namazını kıldıktan sonra, müezzini buldular. Nâbî, müezzine sordu: “*Allah aşkına, Peygamber aşkına ne olursun söyle! Ezândan önce okuduğun nâtı kimden, nereden ve nasıl öğrendin?*” Müezzin şu cevâbı verdi: “*Rasûl-i ekrem bu gece Mescid-i Nebî'deki bütün müezzinlerin rüyâsını şerefliyerek buyurdu ki: ‘Ümmetimden Nâbî isimli biri beni ziyârete geliyor. Bana olan aşkı her şeyin üstündedir. Bugün sabah ezânından önce, onun benim için söylediği bu şiiri okuyarak, Medîne'ye girişini kutlayın.’ Biz de Rasûlullah efendimizin emirlerini yerine getirdik.*” Nâbî ağlayarak; “*Sâhiden Nâbî mi dedi? O iki cihânın Peygamberi, Nâbî gibi bir zavallıyı ve günahkârı, ümmetinden saymak lütfunu gösterdi mi?*” dedi. “*Evet*” cevâbını alınca da, sevincinden kendinden geçti.

¹³³ Ahzâb 33/ 56.

Bu ayette anahtar kelime “salat”tır. *Salât*, sözlükte, ateşe sokmak, kızdırmak, kızartmak anlamına gelen *salen* ve *saly* kökünden türetilmiştir. Ayrıca dua etmek; tebrik etmek; temcit, yani şerefli, asil, faziletli biri olduğunu söylemek; tezkiye etmek; arı, duru ve günahattan beri olduğunu ifade etmek için kullanılır.

Kur'an'da *salât*, çoğunlukla dua etmek, namaz kılmak ve bağı sürekli tutmak anlamında kullanılmıştır.

Salât, Allah'tan olursa acımak, esirgemek, bağışlamak, günahlardan temizlemek ve merhamet etmek; mübarek kılmak, övmek ve övgüsünü güzel yapıp yüceltmek; insanlara değer vermek, her şeyi onların hayrı ve kurtuluşu için seferber etmek demektir. Meleklerden olursa dua etmek; kulları için Allah'tan mağfiret dilemek, karanlıklardan aydınlığa çıkarması için yalvarmak anlamına gelir.¹³⁴

Kurtubî'nin de kısmen söylediği gibi, bu ayette emredilen mü'minlerin Peygamber'e salâtı, onunla birlikte yaşayanların, Allah'ın elçisini içtenlikle sevmeleri, onu kendi nefislerinden evlâ görmeleri¹³⁵, ona karşı saygıda kusur işlememeleridir. Peygamberin, numune-i imtisal¹³⁶ olan ahlâkına ve sünnetine uymaları, yanında ya da gıyabında onu üzecek, incitecek herhangi bir söz, iş ve davranışta bulunmamaları ve Hz İbrahim'in namını yüceltip mübarek kıldığı gibi onun da namını yüceltip mübarek kılması için Allah'a dua etmeleridir.

O'nunla beraber olma şerefine erişemeyip ona ümmet olma şerefine sahip olan mü'minlerin salâtı ise, Rasûlullah'ı gönülden sayıp sevmeleri ve namının yüceltilmesi için Allah'a dua etmeleridir. Rasûlullah'ı sevmek, yalnız söz ile değil, sünnetine ittiba ile birlikte ahlâk ve yaşayış biçimiyle de ona benzemekle olur. Şöyle ki: “*De ki ‘Eğer siz Allah’ı seviyorsanız, bana uyun ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın!’*”¹³⁷

Allah'ı sevmenin tezahürü, Rasûlü'ne tabi olmak ve onu hayatı boyunca kendisine örnek edinmekse, Rasûlü'nü sevmenin şekli de elbette onun sünnetinin ruhunu ve özünü kavrayıp O'na uymak ve onu örnek edinmekle olur.

¹³⁴ Bkz. Rağıb, *Müfredat*, ‘SBH’ mad.; Bursevî, *Ruhu'l-Beyan*, VII/192.

¹³⁵ Ahzab, 33/4.

¹³⁶ Ahzab, 33/21.

¹³⁷ Âl-i İmran, 3/31.

Müfessirlerin açıklamalarına göre salât: Allah'tan olursa rahmet ve övgü; melâikeden olursa duâ ve istiğfar; kullardan olursa şefaât talep etmek anlamına gelir.¹³⁸

Başkaları da, salât-ü selâmı: Nebî için ve başkası için; söz ve fiille olmak üzere kısımlara ayırmışlar ve şu şekilde izah etmişlerdir: Allah'tan olursa: Nebî için; kavlen medh-ü senâ, fiilen tevfiik ve te'yittir. Başkalarına ise, rahmettir. Mü'minlerden olursa: Nebî için; kavlen şefaât talep etmek, fiilen de sünnetlerine tâbi olmaktır. Nebî'den başkaları içinse, duâ anlamına gelir demişlerdir.¹³⁹

Salât-ü selâmın şekline gelince. Bu konuda âlimlerden ve bilhassa Hz. Peygamber'den birçok rivayetler mevcuttur. Bunlar içerisinde, sıhhat derecesi en üstün olanlardan birisi de Kâ'b b. Ucre'nin rivayetidir. Ka'b b. Ucre'nin anlattığına göre bir adam: *"Ya Rasûlallah! Biz, sana selâmın nasıl olduğunu biliyoruz. Fakat sana salât nedir?"* diye sordu. Allah'ın Rasûlü *"Allahümmealli... ve Allahümme-barik..."* dualarını okudu ve:

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ

"Allah'ım! İbrahim'e ve ailesine salat/rahmet ettiğin gibi Muhammed'e ve O'nun ailesine de rahmet et şanını yücelt. Sen övülmüş ve şanı yüce olansın.

اللَّهُمَّ بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا بَارَكْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ

Allah'ım! İbrahim'i ve ailesini mübarek kıldığın gibi, Muhammed'i ve O'nun ailesini de mübarek kıl! Sen övülmüş ve yüce şeref sahibisin." dersiniz, bana salât etmiş olursunuz." buyurdu!¹⁴⁰

Böylece Allah Teâlâ'nın emri üzere, her Müslümanın yukarıda belirtildiği şekilde salât-ü selâm getirmesinin ilâhî bir emir olduğu anlaşılmış oluyor. *"Lâkin bu ilâhî edebin ifâsı, Rasûl'ün ismi anıldığı her zaman mıdır? Yoksa ömürde bir defası kâfi midir?"* sorusu sorulmaktadır.

Bu konuda da İslam âlimlerinin ihtilâf hâlinde olduğu bir gerçektir. Rasûlullah'ın (sav) ismi anıldığı her zaman salât-ü selâm vâcibtir diyenler olduğu gibi; bir mecliste kaç defa zikredilirse edil-

¹³⁸ İbn Kesir, *Tefsir*, III/506; Bursavî, *Rûhu'l-Beyan*, VII/219.

¹³⁹ Bursavî, a.g.e., VII/220.

¹⁴⁰ Buharî, *Tefsir*, Ahzab, 10, VI/25; Müslim, *Salât*, 17, 406 h; Taberî, *Camiu'l-Beyan*, XXI/31-32.

sin, bir defa salât-ü selâm getirmek kâfidir, diyenler de mevcuttur. Bazıları ise, kişi ömründe bir kerre Hz. Peygamber'e salât-ü selâmda bulunursa bu vecibeyi ifâ etmiş sayılır görüşündedir.¹⁴¹

Netice olarak diyebiliriz ki, zikir, tesbih, tehlil ve tahmid gibi salât-ü selâm da O'na saygı ve yakınlığa vesîle olmakla beraber aynı zamanda da ibadettir. Ömürde bir defası vâcip ise de zikri geçtiği her defasında ona salât etmek mesnûn sünnettir. Değil mi ki Rasûlullah (sav): “*Bana bir defa salât-ü selâmda bulunana Allah (cc) on defa mağfiret eder,*” buyurmuş; o halde çok çok tekrarlamakta fayda vardır.¹⁴² Böylelikle hem bir vecibe yerine getirilmiş olur hem de ibâdet, itâat ve saygının birleştiği önemli bir muâşeret kaidesine ittiba hâsıl olmuş olur. Öyleyse neden ihmal edelim ki? *‘İsm-i Pâk’i* zikredildiği her zaman Rasûlullah'a salat-ü selâm getirmek suretiyle hem sevgisine lâıyk olalım hem de Allah'ın mağfiretine erelim.

Kur'an-ı Kerim'de Hz. Peygamber'le ilgili ilişkilerde Müslümanların uymaları gereken muâşeret esaslarını bu şekilde tespit edip tamamladıktan sonra, akla şöyle bir soru gelebilir: Rasûlullah'la ilgili olarak nâzil olan ve Müslümanların, onunla münasebetlerinde uymaları zorunlu olan âdâbı gösteren bu âyet-i kerîmelerin hükmü, sadece o zaman ve Hz. Peygamber'in, şahsına mı âit idi? Bu gün Allah'ın Rasûlü aramızda olmadığına göre bu âyetlerin hükmü de sona ermiş midir? Yoksa asr-ı saadetten sonraki Müslümanlara da bir şeyler öğretmekte midir?

Evvelâ şunu belirtelim ki, Kur'an-ı Kerim hemen hemen tüm emir ve yasaklarıyla, başlangıçtan kıyamete kadar, her devir ve toplum için gönderilmiş en son ve ilâhî bir kânun mecmuâsıdır. Pek az âyet özel hüküm ile nâzil olmuştur. Bunların haricindeki âyetler, ister ahkâmla ilgili olsun ister âdâbla, her devre hitabeden yönleriyle geçerliliğini muhafaza etmektedir ve edecektir de...¹⁴³

Allah Teâlâ'nın Kur'an-ı Kerim'inde öğretmiş olduğu bu esasları Rasûlullah'tan sonra Sahabe-i Kirâm, Tâbiin ve daha sonra gelen ve Peygamber'in yaşayış ve öğrettiklerini kendilerine düstur edinenler, özellikle ecdadımız aynı âdâba riâyet etmişler; yolda yürürken, yemeğe başlarken, söz ve sohbetle v.s. büyüğüne ön vermişlerdir. Hiçbir mecliste küçükler, sorulmadıkça kendiliklerinden söze iştirak

¹⁴¹ Sâbûnî, Muhammed Ali, *Ravâiu'l-Beyan Tefsiru Âyâtî'l-Ahkâm mine'l-Kur'ân*, Şam, 1977, II/366, 67.

¹⁴² Sâbûnî, a.g.e., II/367.

¹⁴³ Çünkü Allah Teâlâ Kur'ân'da: “*Şüphesiz zikri (Kur'ân'ı Biz indirdik, Biz... Onun koruyucusu da elbette Biziz!*” (Hicr, 15/99) buyurmuştur.

etmemişler. Büyüklerinin yanında yüksek sesle ve el-kol hareketleriyle asla konuşmamışlar, kendilerinden büyüklere, sadece adlarıyla seslenmek şöyle dursun, ismin sonuna bir de bey veya efendi ekleyerek; Ahmet bey amca, Hacı efendi dayı gibi saygının en âlâsını tatbik etmişlerdir. Evli kadınların ve gelin hanımların -Anadolu’da “Yaşamak tutmak” veya “Gelinlik etmek” tâbir olunan- ses tonumu ayarlayamam da saygısızlık olur endişesiyle, saygı değer büyüklerinin yanında konuşmamaları veya sadece ihtiyaç anında kısık sesle konuşmaları... Bekâr kızların, büyüklerin yanında, saygı ve hayâ duygularının dışarı akseden ve kırmızı kırmızı tüllerle örtülmüşçesine gözüken yüzleri, hareketlerindeki esneklik, dikkat ve ölçü... Bunların hepsi bu âyet-i kerîmelerin öğretmiş olduğu âdâbın Müslüman Türk Toplumunda yaşanan en güzel şekilleridir. Geçmişe nazaran bugün az da olsa Anadolu’umuzda bu terbiyenin devam etmekte olduğunu görmek şüphe yok ki, bizleri mutlu etmektedir. Fakat günden güne bu güzelim âdâbın, çeşitli etkenlerle silinmeye yüz tutmuş olduğunu görmek de üzüntü kaynağımız olmakla beraber inanıyoruz ki, bir arayış içinde olan toplumumuz bir gün, önceki benliğine dönecek ve yeniden Kur’ân’a ve O’nun hükümlerine sınımsız sarılacaktır. İşte bu ümit ve duygu ile henüz başlangıcında olduğumuz “*Kur’an-ı Kerim’de Muâşeret Esasları*” çalışmamıza büyük bir iştiaqla devam ediyor, geleceğin nesline ışık tutacak olan edeb goncaları arasına dalıyoruz.